

**2008 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SÜRECİNDE
TÜRKİYE’NİN MAASTRİCHT KRİTERLERİNE
YAKINLAŞMASININ KÜMELEME ANALİZİ YÖNTEMİYLE
İNCELENMESİ**

Yunus GÜL

**T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Fahimi AYDIN

Malatya-2014

**2008 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SÜRECİNDE
TÜRKİYE’NİN MAASTRİCHT KRİTERLERİNE
YAKINLAŞMASININ KÜMELEME ANALİZİ YÖNTEMİYLE
İNCELENMESİ**

Yunus GÜL

**T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Fahimi AYDIN

Malatya-2014

T.C
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yunus GÜL tarafından hazırlanan **2008 Yılı Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Yakınlaşmasının Kümeleme Analizi Yöntemiyle İncelenmesi** başlıklı bu çalışma,[...../...../2014 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:		
Üye (Tez Danışmanı) :		
Üye :		
Üye :		
Üye :		

O N A Y

...../...../2014

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. A. Fahimi AYDIN danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **2008 Yılı Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Yakınlaşmasının Kümeleme Analizi Yöntemiyle İncelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Yunus GÜL

ÖNSÖZ

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz tüm dünyayı etkilediği gibi özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmuştur. AB’de yaşanan bu yıkıcı etkiler sonucu Ekonomik ve Parasal Birliğe ilişkin ekonomik parametrelerde ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu çalışma, bu süreçte Türkiye’nin yıllardır üye olmak için beklediği AB’nin anayasası niteliğindeki Maastricht kriterlerine ne ölçüde yaklaştığı ve Ekonomik Parasal Birliğe dahil olmuş olsaydı hangi ülke grupları arasında yer alacağının saptanması açısından yardımcı olacaktır.

Tez çalışmam süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen, bana yol gösteren hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. A. Fahimi AYDIN’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamda bana yardımcı olan ve hayatımın her döneminde beni maddi manevi destekleyen aileme özellikle annem Emine GÜL’e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

GÜL Yunus, '' 2008 Yılı Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Yakınlaşmasının Kümele Analizi Yöntemiyle İncelenmesi'' Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2014

Çalışmada 2008 Global Krizi'nin Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye'yi Maastricht Kriterleri açısından ne denli etkilediğini ve bu kriz sürecinde Maastricht Kriterleri doğrultusunda Türkiye'nin AB'den uzaklaşıp uzaklaşmadığı saptanarak değerlendirme amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde Avrupa birliğinin tarihsel gelişiminden başlanılıp ilerleyen bölümlerde Türkiye'nin bu süreçteki durumunu ve Küresel Krizin hangi aşamalardan geçilerek, neden ve nasıl ortaya çıktığını ve ne tür önlemler alındığı ele alınmıştır. Uygulama bölümünde ise çok değişkenli istatistiksel tekniklerden biri olan Kümeleme Analizi hakkında genel bir bilgi verilerek, AB'ye Üye Ülkelerin ve Türkiye'nin kriz öncesi, kriz yılı ve sonrası yıllar Maastricht Kriterleri doğrultusunda seçilen ekonomik değişkenlere göre hangi küme grubunda olduğu ortaya konmuştur. Sonuç bölümünde ise, kümeleme analizi ile ulaşılan bilgilere dayanarak Türkiye'nin 2008 Global Krizi döneminde AB üyeliği yolunda Maastricht Kriterlerine ne ölçüde yakınlaştığı durumunu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Avrupa Birliği, Kümeleme Analizi, Maastricht Kriterleri

ABSTRACT

GÜL Yunus, “ Examining The Approach Of Turkey To Maastricht Criteria By A Cluster Analysis Method During The Global Economic Crisis Period Of The Year 2008” Master Thesis, Malatya, 2014

In the study it was aimed at assessing how much has the 2008 Global Crisis affected the European Union(UN) and Turkey with respect to the Maastricht Criteria and whether Turkey has become distant to the European Union or not according to the Maastricht Criteria during this crisis. Therefore, in first section of the study it was commenced from the historical development of the European Union and in the proceeding section it was dealt with the Turkey's status during this period and the matter what stages did the Global Crises go through, why and how did it appear and what kind of measures have been taken. And in the application section was given an overview about the Cluster Analysis which is one of the multivariate statistical techniques and it has been set forth in which cluster group according to the economic variable chosen in accordance with the Maastricht Criteria were the Member Countries of the European Union and Turkey in the years before the crisis, the very year of the crisis and the year following it. And in the Conclusion section, rely on the cluster analysis and the available information, the status was assessed regarding to what extent did Turkey converge to the Maastricht Criteria during the 2008 Global Crisis on the way leading to the UN membership.

Keywords: Economic Crisis, European Union, Cluster Analysis, Maastricht Criteria

**2008 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN
MAASTRICHT KRİTERLERİNE YAKINLAŞMASININ KÜMELE ANALİZİ
YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ**

Yunus GÜL

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	x
KISALTMALAR DİZELGESİ	xi
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KATILIM VE GENİŞLEME SÜRECİ

2.1. Avrupa Birliğinin Ortaya Çıkışı.....	4
2.2. Avrupa Birliği Genişleme Süreci	5
2.2.1. İlk Genişleme	6
2.2.2. İkinci Genişleme.....	6
2.2.3. Üçüncü Genişleme.....	7
2.2.4. Dördüncü Genişleme	7
2.2.5. Beşinci Genişleme ve 27’den 28’e	7
2.3. Avrupa Birliği Uyum Kriterleri.....	9
2.3.1. Maastricht Kriterleri	9
2.3.2. Kopenhag Kriterleri.....	11
2.4. Türkiye’nin Avrupa Birliği Süreci	11
2.4.1. Türkiye’nin AET’ye Başvuru Nedenleri	11
2.4.2. Ankara Antlaşmasının İmzalanması	12

2.4.3. Tam Üyelik Başvurusu ve Gümrük Birliği	13
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİLERİ

3.1. Krizin Ortaya Çıkışı	25
3.2. Krizin Avrupa'ya Etkisi ve Alınan Önlemler	28
3.3. Krizin Türkiye'ye Etkileri ve Alınan Önlemler	33

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA YÖNTEMİ

4.1. Kümeleme Analizi	38
4.2. Hiyerarşik Kümeleme Yöntemi	39
4.3. Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Teknikleri	41

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANALİZ

5.1. Kullanılan Yöntem ve Veriler	42
5.2. Analize Dahil Edilen Ülkeler	42
5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler	42
5.4. Literatür İncelenmesi	43
5.6 Analiz Sonuçları	45
5.6.1 Enflasyon Oranındaki Gelişmelere göre analiz sonuçları	45
5.6.2 Uzun Dönem Faiz Oranlarındaki Değişime Göre Analiz Sonuçları	48
5.6.3 Borç Stokunun GSYH oranındaki değişimine göre analiz sonuçları.	52
5.6.4. Bütçe Açıklarının GSYH oranındaki değişimine göre Göre Analiz Sonuçları	54
5.6.5. Tüm Değişkenler Işığında AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Analizi	56
5.6.5.1. 2007 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları	57
5.6.5.2. 2008 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları	60
5.6.5.3. 2009 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları	65

5.6.5.4. 2010 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları.....	68
ALTINCI BÖLÜM	71
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	73
ÖZGEÇMİŞ	79

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Tablo 1:	AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’de Enflasyon Oranında Gelişme	45
Tablo 2:	Enflasyon Oranında Değişmeler doğrultusunda oluşturulmuş kümeler.	47
Tablo 3:	AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’de Uzun Dönem Faiz Oranları.....	48
Tablo 4:	Uzun Dönem Faiz Oranına göre oluşturulmuş kümeler.....	51
Tablo 5:	AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’nin Borç Stoku / GSYH (%).....	52
Tablo 6:	Borç Stoku / GSYH (%) oluşturduğu kümeler.	53
Tablo 7:	AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye de Bütçe Açığı / GSYH (%)	54
Tablo 8:	Bütçe Açığı / GSYH (%) oluşturduğu kümeler.....	55
Tablo. 9:	2007 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu.....	57
Tablo 10:	2007 Yılı Aglomeratif Çizelge.	58
Tablo 11:	2007 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.	59
Tablo 12:	2007 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.	59
Tablo 13:	2008 Yılı Tüm Değişkenler İçin Pearson Kolerasyonu.....	60
Tablo 14:	2008 Yılı Aglomeratif Çizelge.	61
Tablo 15:	2008 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.	62
Tablo 16:	2008 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.	62
Tablo 17:	2009 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu.....	65
Tablo 18:	2009 Yılı Aglomeratif Çizelge.	66
Tablo 19:	2009 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogram.	67
Tablo 20:	2009 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.	67
Tablo 21:	2010 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu.....	68
Tablo 22:	2010 Yılı Aglomeratif Çizelge	69
Tablo 23:	2010 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.	70
Tablo 24:	2010 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.	70

KISALTMALAR DİZELGESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABB	: Avrupa Birliği Bakanlığı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Alanı
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birliğin
ESS	: En Küçük Kareler Yöntemi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HICP	: Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme İdaresi Başkanlığı
MDAÜ	: Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri
PIIGS	: Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ekonomik yapılarının parasal birliğe geçiş aşamasında önemli olduğu bilinmektedir. Çalışmada Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ve Türkiye'nin parasal birliğe geçiş yolunda Maastricht Kriterleri doğrultusunda belirlenen değişkenler ele alınacaktır. 2007, 2008, 2009 ve 2010 yılı verilerine, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin küresel ekonomik kriz öncesi ve sonrası Türkiye ile benzerliklerini ortaya konulacak ve oluşturdıkları kümeleri saptamak için Kümeleme Analizi uygulanacaktır. Böylece Türkiye'nin hangi grupta yer aldığı, hangi ülkelerle aynı özelliği gösterdiği belirlenecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

AB, dünyada bütünleşmelerin hızlı bir şekilde yaşandığı değişim ortamında, özellikle gelişmekte olan ülkelerin dikkatini çeken ve bu tür ülkelerin katılmak için yoğun çaba harcadığı, yıldızı parlayan bir birlik olma yolunda ilerlemekteydi. Ancak 2008 yılında yaşanan Küresel ekonomik kriz ile derinlik kazanan ve başta İspanya, Yunanistan ve Portekiz olmak üzere birçok AB ülkesini derinden sarsan Euro Krizi, AB efsanesini ciddi anlamda sarsmıştır. Yunanistan'ın iflas noktasına gelişiyle birlikte Avrupa Para Birliği'nin çökeceği, en azından Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden, hatta AB'den toptan atılacağı beklentileri bir başarı hikâyesi olarak AB düşüncesini tehdit etmeye başlamıştır.

Çalışmada 2008 Global Krizi'nin Avrupa Birliği ve Türkiye'yi ne kadar etkilediğini ve bu kriz sürecinde Türkiye'nin Maastricht Yakınlaşma Kriterleri doğrultusunda AB'den uzaklaşıp uzaklaşmadığı saptanıp değerlendirmesi amaçlanmıştır.

2003 yılından itibaren oluşan siyasi istikrar ortamının da etkisiyle, Türkiye ekonomisi giderek daha istikrarlı yapıya kavuşmuştur. Nitekim 2004 yılına kadar hazırlanan her ilerleme raporunda Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye ekonomisinin istikrardan yoksun olduğu ifade edilirken 2004 yılından itibaren hazırlanan raporlarda, makroekonomik istikrarın büyük ölçüde korunduğu belirtilmiştir.

Makroekonomik istikrarın sürdürülmesinde gösterilen bu başarı, Türkiye’de güvenli bir ekonomik ortamın yaratılması sonucunu da hazırlamıştır. Ayrıca 2001 Şubat krizi sonrası alınan önlemler ve yapılan yapısal reformlarla finansal ve mali sistemde önemli ölçüde iyileşme sağlanmıştır. Finansal piyasaların denetim ve izleme standartları önemli ölçüde geliştirilmiş ve denetimi güçlendirilmiştir. Böylece, uluslararası mali piyasalarda 2006 ve 2007 yılında yaşanan dalgalanmalara Türkiye’nin finansal ve mali piyasaları direnç gösterebilmiştir.

Türkiye’nin, adaylık statüsünü kazanmasından sonra bugüne kadar Maastricht kriterlerini sağlama yönünde önemli bir ilerleme gösterdiği genel olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle çalışma Türkiye’nin Maastricht Kriterleri çerçevesinde AB’ye üye ülkeler ile uyumunu ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Avrupa Birliği üye ülkelerini diğer dünya ülkelerinden ayrı tutan kendi aralarında var olan belirli kriterler sonucu oluşturulmuş Maastricht uyum kriterleri değişkenleri incelemek ve bu ekonomik değişkenlere göre kümeler oluşturabilmek için, çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden kümeleme analizi kullanılmıştır. Böylece son yıllarda ekonomisini iyileştirmeye çalışan Türkiye’nin küresel kriz dönemi, öncesi ve sonrası Avrupa Birliği yolunda hangi ülke gruplarında yer aldığı belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışma, 28 AB ülkesi, Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Hırvatistan Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan ile Birliğe aday Türkiye arasında gerçekleşmiştir. Çalışmada Maastricht uyum kriterleri çerçevesinde AB ülkelerinin ve Türkiye’nin karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülen enflasyon değerlerindeki yıllık değişim oranı, ülkelerin tüm kamu borç stoklarının GSYH’ ye oranı, ülkelerin bütçe açıklarının GSYH’ ye oranı ve 10 yıllık devlet tahvillerinin getirisi şeklinde belirlenen uzun dönem faiz oranları değişkenleri kullanılmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada Maastricht kriterlerinde belirtilen son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğeri bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır kriteri doğrultusunda sayısal veriler sağlanamadığından bu kriter analize dahil edilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KATILIM VE GENİŞLEME SÜRECİ

Bu bölümde AB'nin ortaya çıkış sürecinden bahsedilecektir. Bölümün devamında AB'nin genişleme süreçlerinden ve son olarak Birliğe aday olmak için gerekli kriterlerden bahsedilecektir.

2.1. Avrupa Birliğinin Ortaya Çıkışı

Birleşmiş Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla bazı kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu. Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaflara sahne oldu. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Bu savaşlarda birçok insan yaşamını kaybetti. Bu felaketler üzerine bazı Avrupalı liderler ve düşünürler, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine vardılar. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşılan direniş hareketlerinden kaynaklandı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı devlet adamlarının Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazandı. Robert Schuman (Fransa Dışişleri Bakanı), Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretmeye davet etti. Schuman Planına göre, Avrupa'da bir barışın kurulabilmesi için Fransa ve Almanya arasında yüzyıllardır süregelen çekişmenin son bulması gerekiyordu. Bunun yolu ise, söz konusu kurumun gözetiminde, ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve bu örgütlenmeyi tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmaktı (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2012).

Bu çerçevede, 18 Nisan 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik

Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece, “Birliğin” oluşturulması yolundaki ilk somut adım atılmıştır. 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. Başlangıçta bu üç topluluğun ayrı ayrı organları ve bütçeleri olduğu halde, 1967 yılında bir araya getirilerek tek komisyon, tek konsey ve tek bütçe çatısı altında toplanmış ve “Avrupa Toplulukları” deyiimi ile anılan ekonomik bir birlik haline gelmiştir. 1968 yılında gümrük birliğini tamamlayan Avrupa Toplulukları, topluluk dışı ülkelerle de dış ticareti kolaylaştıran anlaşmalar imzalamaya başlamışlardır. 1972 yılında Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA) ülkeleri (İzlanda, Liechtenstein, Norveç) ile yapılan serbest ticaret anlaşması ile “Avrupa Ekonomik Alanı” oluşturulmuştur (Eren, 2003).

Avrupa Ekonomi Topluluğu Maastricht Anlaşmasıyla birlikte ekonomik bütünleşmenin son aşama olan ekonomik ve parasal birlik (EPB) aşamasına geçmiştir. Resmi adı “Avrupa Birliği Anlaşması” olan Maastricht Anlaşması, 7 Şubat 1992’ de imzalandı ve üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra ertesi yıl yürürlüğe girmiştir.

Maastricht Antlaşma Avrupa Birliği’nin temel yasal dayanağı niteliğindedir. Nitekim Maastricht Anlaşması’ndan sonra topluluğun adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir (Seydioğlu, 1997:255).

2.2. Avrupa Birliği Genişleme Süreci

1957’de Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kuruldu. Kurucu altı Avrupa ülkesi Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, Lüksemburg’dan oluşuyordu. Aynı ülkeler 1952 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun (AKÇT) da kurucusuydu. Böylece altı devlet tarafından temelleri atılan Avrupa Birliği, ilerleyen yıllarda genişleme yoluna giderek tüm Avrupalı devletleri tek bir çatı altında toplamayı amaçlamıştır (Esen, 2012:6).

Avrupa Topluluğu'nun elde ettiği başarılar diğer Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiş ve bu devletlerin Birliğe girme çabalarını hızlandırmıştır bu amaçla İngiltere, Danimarka ve Norveç bu oluşumda yer almak için AET'ye üyelik başvurusunda

bulunmuşlardır. Fakat İngiltere'nin ilk başvurusu Fransa tarafından Roma Antlaşması'na uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (Köse, 2001).

2.2.1. İlk Genişleme

İngiltere, 2 Mayıs 1967 tarihinde ikinci başvurusunu yapmıştır. 1969 yılında Lahey'de yapılan Zirve'de, Topluluğa katılma talebinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerinin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmışlar, bu ülkelerin Topluluğa katılmasıyla ilk genişleme gerçekleşmiş ve üye sayısı altıdan dokuza yükselmiştir. 1973 yılında iki Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) kurucu üyesi ülkenin - İngiltere ve Danimarka - Topluluğa katılımı sonucunda Topluluk EFTA ülkeleri ile ilişkilerini yeniden düzenlemiştir. Norveç'in Katılım Antlaşması ise, ülkede yapılan bir referandum ile reddedilmiştir (Yiğit, 2006).

2.2.2. İkinci Genişleme

Yunanistan Avrupa Topluluğu'na (AT) ortak üye olmak için 8 Haziran 1959 tarihinde başvuruda bulunmuştur. İki taraf arasında yapılan müzakereler sonucunda, Yunanistan 9 Temmuz 1961 tarihinde Avrupa Toplulukları ile Ortaklık Anlaşmasını - Atina Anlaşması - imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Yunanistan'ın nihai hedefinin AB'ye tam üyelik olduğu ifade edilmiştir. Ancak 1967 yılında Yunanistan'da meydana gelen askeri darbeden ötürü ilişkiler dondurulmuştur. Yunanistan, demokratik rejimin yeniden tesisini takiben Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine dayanarak 12 Haziran 1975'te Birliğe tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru üzerine Komisyon, konuyla ilgili bir rapor hazırlamış ve bu raporu 29 Ocak 1976 tarihinde yayımlamıştır. Raporda, Yunanistan'ın ekonomik sıkıntılardan dolayı Birliğe katılımının uygun olmadığı ifade edilmiştir. Bu görüşe rağmen AB-Yunanistan ilişkileri ivme kazanmış ve 27 Temmuz 1976 yılında katılım müzakereleri başlatılmıştır. Yunanistan'ın Birliğe katılımının demokrasinin gelişimini olumlu şekilde etkileyeceği düşünülmüş ve katılım süreci üye ülkeler tarafından da desteklenmiştir. 3 yıl süren görüşmeler sonucunda Yunanistan ile Topluluk arasında 28 Mayıs 1979 tarihinde Katılım Antlaşması imzalanmış ve

onaylandıktan sonra 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yine 70'li yıllarda tam üyelik başvurusu yapan Portekiz ve İspanya'nın da 1985'te topluluğa katılmasıyla birlikte üye sayısı 12'ye yükselmiş ve ikinci genişleme süreci tamamlanmıştır (Yiğit, 2006).

2.2.3. Üçüncü Genişleme

Avrupa Topluluğu'na üye 12 devlet tarafından 1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması, topluluğa kapsamlı değişiklikler getirdi; Avrupa Topluluğu üzerinde ve onu da kapsayan Avrupa Birliği bu anlaşmayla biçimlendirildi. Anlaşmanın getirdiği yeni boyutla birlikte 1995 yılında İsveç, Finlandiya ve Avusturya da topluluğa katıldı. Üye ülke sayısı 15'e ulaştı ve üçüncü genişleme süreci yaşandı (İktisadi Kalkınma Vakfı).

2.2.4. Dördüncü Genişleme

Topluluk dördüncü genişleme sürecini Güney Avrupa ülkelerine kıyasla ekonomik olarak daha gelişmiş ve demokrasinin tüm kurumları ile daha iyi işlediği Kuzey ülkeleri Avusturya, İsveç, Finlandiya ile gerçekleştirmiştir. Birlik, üç ülke için müzakereleri eş zamanlı olarak 1 Şubat 1993 tarihinde başlatmış ve bu ülkelerin Birliğe üye devletlerle ortak değerleri taşıması ve refah seviyelerinin yüksek olması nedeniyle, katılım müzakereleri Birlik tarihindeki en kısa süre olan 13 ayda tamamlanmıştır. Bu Ülkelerin 1995 yılında katılımları ile Birlik, Orta ve Kuzey Avrupa'ya doğru genişleyerek üye sayısını on beşe çıkarmıştır.

2.2.5. Beşinci Genişleme ve 27'den 28'e

1989-91 yılları arasında Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile ticaret ve işbirliği anlaşmaları yapıldı. Ticaret ve işbirliği anlaşmalarının yetersiz kalması üzerine 1990 yılındaki Dublin Zirvesi'nin ardından Ortaklık Anlaşmaları gündeme geldi. 1991-95 yılları arasında 10 Avrupa ülkesi ile Ortaklık Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmalar taraflar arasındaki yasal zemini oluşturdu.

AB üyesi olmak isteyen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin, gerekli ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirerek üyelik sorumluluklarını karşılamaları durumunda AB'ye katılabilecekleri ifade edilmişti. Öncelikle Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin

AB üyeliğine aday ülke olabilecekleri ilk kez ve en üst düzeyde vurgulanmış, üye olabilmek için de bazı kriterler belirlenmiştir. Kopenhag Zirvesi'nde tanımlanan ve ekonomik, siyasi ve topluluk müktesebatının kabulü ile ilgili “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen ölçütler, aday ülkelerin AB'ye üye olmak için yerine getirmeleri gereken koşullardır (Esen, 2012).

Beşinci genişleme sürecinde, siyasi kriterleri yerine getirmiş olan 10 ülkeden “İlk dalga ülkeler” ya da “Lüksemburg Grubu” olarak adlandırılan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile müzakerelere başlama kararı Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde alınmıştır. “İkinci dalga ülkeler” ya da “Helsinki Grubu” olarak adlandırılan Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya için Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde oybirliği ile karar verilmiştir. Aralık 1997 tarihli Lüksemburg ve Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirveleri 5. genişlemenin sistematüğini ve katılım öncesi süreç ile müzakere sürecine ilişkin çerçeveyi de ortaya koymuştur. Lüksemburg Zirvesi'nde, 5. genişlemenin, geçmişin bölünmüş Avrupa'sına son verecek yeni bir dönemin başlangıcı olacağı, Avrupa bütünleşme modelinin bütün Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde genişlemesinin gelecekteki istikrar ve ilerlemenin teminat olacağı ifadeleriyle Birliğin bu sürece verdiği önem vurgulanmıştır. Zirve'de, genişlemenin kapsamlı, kapsayıcı ve devamlılık arz eden bir süreç olduğu, bu sürecin, her aday ülkenin hazırlanma derecesine göre aşamalar halinde ilerleyeceği belirtilmiş, 10 Merkezi Doğu Avrupa Ülkesi ve Güney Kıbrıs için başlatılan katılım müzakerelerinde bütün bu ülkelerin aynı kriterler temelinde ve eşit şartlar altında AB'ye üye olmaya teşvik edildiği ifade edilmiştir. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirvede, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Kıbrıs ve Malta ile yürütülen müzakereler sonuçlandırılmıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 10 aday ülke 1 Mayıs 2004 tarihinde Birlik üyesi olmuşlardır. Böylece AB, tarihinin en kapsamlı birleşmesi tamamlanmıştır.

AB üye ülke sayısını 27'den 28'e yükselten son üye ülke Hırvatistan'dır. Hırvatistan, 1 Temmuz 2013 tarihinde resmen AB'nin 28'inci üyesi olmuştur. Hırvatistan, Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden ülkelerden AB üyesi ikinci ülke olmuştur (İKV).

2.3.Avrupa Birliği Uyum Kriterleri

2.3.1.Maastricht Kriterleri

7 Şubat 1992 tarihinde, Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanarak 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda (Avrupa Birliği Antlaşması), Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) aşamaları, bu aşamalarda izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ve bu politikaların uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (Seydioğlu, 1997:256).

Maastricht Kriterleri, topluluk ölkeleri için Parasal Birlik üyeliğine geçebilme koşullarını içeren ekonomik ölçütlerdir. Bu kriterler, Topluluğa üye ölkelerin ekonomik standartlarını birbirine yaklaştırmak ve sağlıklı büyümelerini destekleyecek kalıcı bir fiyat istikrarı sağlayıp, aralarında bir para birliği kurmalarını; bu gerçekleştirildikten sonra da Birliğin giderek siyasi birliğe dönüştürölmesini gerçekleştirmek amacıyla benimsenmiştir (Eren, 2003:159).

Söz konusu kriterleri şöyle sıralamak mümkündür;

- Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ölkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ölkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma, m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörölen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol, m. 1*).
- Üye ölkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3' ü geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörölen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol*).
- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60' ı geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörölen*

Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol).

- Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır. (*Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 4).*
- Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır. (*Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 3).*

Maastricht Antlaşması ile getirilen hükümler ile aynı zamanda üye ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlığı konusunu da ele almaktadır. Bu duruma ilişkin olarak, Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 107'nci maddesinde, “Avrupa Merkez Bankası, ulusal merkez bankaları ve bunların karar alma organlarında görev yapan kişiler, bu Antlaşma ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi tarafından kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken, Topluluk kurum ve organlarından, üye devlet hükümetlerinden veya herhangi bir başka makamdan talimat istemez ve almaz. Topluluk kurum ve organları ve üye ülke hükümetleri, bu ilkeye riayet etmeyi ve Avrupa Merkez Bankasının veya ulusal merkez bankalarının karar alma organlarının üyelerini, görevlerini yerine getirirken etkileme girişiminde bulunmamayı taahhüt eder.” hükümlerine yer verilmiştir (Dilekli ve Yeşilkaya, 2002).

Maastricht antlaşması, AB'nin temel yasal dayanağı niteliğindedir bu nedenle Maastricht Antlaşmasından sonra Topluluğun adı da Avrupa birliği olarak değiştirilmiştir.

2.3.2.Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaşması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır (Kamu Denetleyiciliği Kurumu).

Siyasi Kriter: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı.

Ekonomik Kriter: İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı.

Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak.

2.4. Türkiye'nin Avrupa Birliği Süreci

2.4.1. Türkiye'nin AET'ye Başvuru Nedenleri

Türkiye AET 'yi kuran ülkelerle sıkı bir ekonomik ve siyasal ilişki içindeydi. Roma antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1958 yılında Türkiye yaklaşık olarak ihracatının yüzde 40'ını ve ithalatının yüzde 30'unu AET yi kuran ülkelerle yapıyordu. Ayrıca dış politikada Batıya yönelen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonlarından itibaren kurulan neredeyse tüm batılı örgüt ve kuruluşlar arasında yer almıştır bu nedenle AET'ye kayıtsız kalması düşünülemezdi.

Türkiye'nin, AET' ye katılmaya karar vermesinde etkili olan bazı nedenler şöyle sıralanabilir;

- Sağlanacak ticari kolaylıklarla ihracatın artırılması.
- Elde edilecek mali yardımlarla sanayileşmenin hızlandırılması.

-Başlıca rakibimiz olan Yunanistan'ın girip, bizim dışarıda kalmamız durumunda, ihracatta Batı Avrupa piyasalarını kaybetmekten duyulan endişe.

-NATO için de yer alan, Batı kültür ve uygarlığı benimseyen bir Avrupa ülkesi olarak, ileride kurulacak bir Avrupa Birliği'nin dışında kalınmak istenmemesi (Seydioğlu, 1997:263).

2.4.2. Ankara Antlaşmasının İmzalanması

Altı Batı Avrupa ülkesinin aralarında imzaladıkları Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan, 31 Temmuz 1959 tarihinde de Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmiştir. Türkiye'nin ivedilikle AET'ye bağlanma isteğinin iki önemli nedeni bulunduğu, zamanın Türk yetkililerince şu şekilde açıklanmıştır:

"Türkiye, uzun dönemde, Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasi bir birliğin dışında kalmak istememektedir. Öte yandan, Türkiye, gümrük birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden de yoksun kalmamak amacındadır".

Türkiye ile AET arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve taraflar arasında bir ortaklık kurmuş olan Ankara Anlaşması, 12 Eylül 1963'de imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Ekonomi Bakanlığı).

Ankara Anlaşması uyarınca Türkiye – AET ortaklığının 3 dönemi şu şekilde özetlenebilir:

- a- *Hazırlık Dönemi*: Anlaşmaya göre 5 yıl olarak öngörülen fakat görüşmelerin uzaması nedeniyle 8 yıl sürerek 1 Aralık 1964 – 31 Aralık 1972 tarihleri arasında kapsayan bu dönemde, Topluluk üstleneceği tek taraflı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve Gümrük Birliği'ne geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir. I. Mali Protokolün etkileri, 1958-64 döneminde düşmekte olan AET'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki payının 1964-72 dönemindeki artışı ile görülür.

- b- *Geçiş Dönemi:* 1 Ocak 1973'te Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlayan bu dönemde taraflar karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanarak, sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliği'nin kurulmasını hedeflemişlerdir. Topluluk, pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç, Türk sanayi ürünlerine gümrük vergilerini ve kısıtlamaları derhal kaldırırken, bazı tarım ürünlerine de ithal kolaylıkları sağlamıştır. Türkiye ise AET menşeli sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri kademeli şekilde 12 yılda kaldırmayı öngörmüş, korunması gereken hassas sanayi ürünleri içinse bu süreyi 22 yıla uzatmıştır.
- c- *Son Dönem:* Türkiye ile AET arasındaki ortaklık ilişkisindeki son dönem Ankara Anlaşması'nın 5. maddesinde şu şekilde vurgulanır: "Son dönem gümrük birliğine dayanır ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir." (Uysal, 2001).

2.4.3. Tam Üyelik Başvurusu ve Gümrük Birliği

Ankara Anlaşmasında öngörüldüğü gibi Türkiye ile AB arasında gümrük birliği kurulması 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de yapılan Türkiye-AB ortaklık konseyi toplantısında görüşüldü burada gümrük birliğinin gerçekleşme, yöntem ve koşullarını belirleyen kararlar alındı.

Avrupa Parlamentosunun onayından sonra, Türkiye-AB Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da resmen uygulamaya girdi. Türkiye, AB' ye karşı sanayi malları ithalatı üzerindeki tarifeleri sıfıra düşürdü ve birlik dışındaki ülkelere karşı da Topluluğun ortak gümrük tarifesini uygulamaya başladı.

Genelde AB'ye tam üye olunduktan sonra girilen gümrük birliği, Türkiye için terse çevrilmiş ve önce gümrük birliği sonra AB'ye tam üyelik denilmiştir. Bu durum yapılan zirve toplantılarında da kendini göstermiş, Türkiye her defasında AB'ye üye olacak ülkeler arasında gösterilmiştir. 12–13 Aralık 1997'de yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe uygunluğu bir kez daha teyit edilmiştir. Ardından 15–16 Haziran 1998'deki Cardiff Zirvesi'nde Türkiye'nin konumu üye adayı statüsüne getirilmiştir (Seydioğlu, 1997:268).

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün teyit edilmesi ve Türkiye'nin AB'nin yeni genişleme politikası çerçevesinde oluşturulan sisteme, diğer aday ülkelerle eşit statüde katılacağına ilişkin karar olmuştur. Helsinki Zirvesi'ni takiben başlayan adaylık sürecinde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de ilerleme raporları hazırlanmıştır. 1999 yılında açıklanan ilerleme raporu'nda yer alan değerlendirmeler, İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini oluşturmuştur (Esen, 2012: 12).

Türkiye'nin, Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanarak Avrupa Birliği Konseyince onaylanan ve Türkiye'nin, Avrupa Birliği müktesebatına uyum yükümlülükleri dahil olmak üzere Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde kısa ve orta vadeli öncelikleri ve sağlanacak mali yardımları içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Bu belgeye paralel olarak, Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeni düzenlemelerin, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakların, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı 19 Mart 2001 tarihinde bakanlar kurulu tarafından kabul edilmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde özellikle aday ülkeler için önemli kriterler belirleyen en önemli Avrupa Birliği Zirvesi Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Zirvede, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin yapacağı değerlendirmeler sonucu Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde, tam üyelik müzakerelerinin hemen başlatılacağı ifade edilmiştir (Özer, 2008).

Reform sürecinde kaydedilen somut ilerlemeyi takiben, AB Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihinde, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyum sürecinde kaydettiği aşamaların ve mevcut eksikliklerinin saptandığı ilerleme raporunu açıklamıştır. Raporda

önceden belirlenmiş kriterlerin yürürlüğe girmesi koşuluyla Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakeresinin açılması önerisinde bulunmuştur. Bu öneri doğrultusunda, 16- 17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen zirvede Türkiye-AB ilişkileri açısından son derece önemli bir seviyeye ulaşmıştır. AB liderleri, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Türkiye ile ilgili tarama toplantılarının tamamlanmasından sonra fiili müzakerelere başlanmıştır. (Kalaycı, 2008: 68).

Müzakere süreci, aday ülkenin Avrupa Birliği müktesebatını ne şekilde ve hangi takvim çerçevesinde kabul edeceğinin ve uygulama için gereken idari yapıyı nasıl oluşturacağının saptandığı ayrıntılı bir inceleme sürecidir. Burada müzakere edilen husus esas itibarıyla uygulama takvimidir. Ülke bazında AB müktesebatından farklı bir düzenlemenin istisna kabul edilmesi ancak çok sınırlı konularda gerçekten istisnai olarak söz konusu olabilmektedir. Müzakerelerin ağırlığını teknik düzeyde yürütülen çalışmalar oluşturmaktadır.

Müzakere süreci şu aşamalardan oluşmaktadır. (İstanbul Ticaret Odası)

1. Tarama Süreci
2. Müzakere Pozisyonlarının Hazırlanması
3. Pozisyon Belgelerinin AB Dönem Başkanlığı'na Sunulması
4. Müzakerelerin Açılması (Pozisyon farklılıklarının giderilmesi)
5. Müzakerelerin Tamamlanması
6. Katılım Antlaşması'nın Onay Süreci

şeklinde 6 aşamadan oluşmaktadır.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nin ardından yayımlanan sonuç bildirgesinin "Müzakerelerin Çerçevesi" ile ilgili bölümünde, AB Konseyi'nin aday ülkelerin her biriyle yürüteceği katılım müzakerelerinin, bir müzakere çerçevesine dayalı olacağı belirtilmiştir.

Buna göre; Hırvatistan için hazırlanan ve Türkiye için de geçerli olacak olan Müzakere Çerçevesinde, önceki süreçlerde 31 olan müktesebat başlık sayısı 35 olarak

belirlenmiştir. Bu başlıkların neler olduğunu ve başlıklara ilişkin müktesebatların amacını şöyle özetleyebiliriz (İKV ve Avrupa Birliği Bakanlığı).

1. Malların Serbest Dolaşımı: Avrupa Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşma’sının 28 ile 30. maddeleri, üye ülkelerin ticarete engel koymalarını ve sürdürmelerini yasaklayan malların serbest dolaşımına yönelik ilkesine ilişkin müktesebatıdır. AB’nin başından beri ekonomik entegrasyon sürecinin güvencesi olarak ele alınan dört temel serbesti olarak saydığı malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı içinde malların serbest dolaşımı ağırlıklı bir öneme sahiptir. Bu AB entegrasyon sürecinin temel hedefi olan iç pazar oluşumunu sonuçlandırmak amacıyla uygulamaya koyulmuştur.

2. Kişilerin Serbest Dolaşımı: AB Hukuku’nda, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasaklama ile karşılaşmaksızın serbestçe girmesi, dolaşması, ikamet etmesi, işe başvurması veya mesleğini icra edebilmesi; gittikleri ülkelerde bu ülkelerin vatandaşları ile eşit şartlarda sosyal haklardan yararlanması anlamına gelmektedir. Bu müktesebat üç temel unsuru barındırır bunlar; İstihdam imkanı, ikamet hakkı ve eşit muameledir.

3. Hizmet Sunma Serbestisi: Bu alandaki AB mevzuatının yasal temelini, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma’nın yerleşim hakkını düzenleyen 43–48. maddeleri ile hizmet sağlama serbestisini düzenleyen 49–55. maddeleri oluşturmaktadır. AB içerisinde ise dört serbestiye dayalı ekonomik bütünleşme projesinin bir ayağını hizmetler sektörü oluşturmaktadır.

4. Sermayenin Serbest Dolaşımı: Avrupa Topluluğu’nu kuran Antlaşma’nın 56. maddesi, üye devletler arasında ve üye devletler ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketleri ve ödemelere yönelik bazı istisnalar dışında kısıtlamaların hepsini yasaklamaktadır.

5. Şirketler Hukuku: Bu Müktesebat, fikri ve sınai mülkiyet hakları alanlarının hem ulusal yasalar hem de çok taraflı anlaşmalar ile düzenlenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir.

6. Rekabet Politikası: Bu AB’nin temel hedeflerinden olan tüm engellerden arındırılmış bir iç pazar oluşturmaya yönelik müktesebatıdır. Topluluğun Rekabet

Politikası, rekabeti bozduğu kabul edilen faaliyetleri engelleyerek, piyasa güçlerinin hakim olduğu bir ekonomik ortam yaratmayı ve bunu sürdürmeyi hedeflemektedir.

7. Tarım: Gıda yetersizliklerinin önüne geçilmesini, tarımda çalışan kesimin gelir düzeyinin artırılmasını, piyasa mekanizmaları arasındaki farklılıkların giderilmesini ve istikrarın sağlanmasını, üretim standartlarıyla tarım teknolojisinin geliştirilmesini ve dolayısıyla verimliliğin artırılmasını, tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımının ve ürün arzı güvenliğinin sağlanmasını, tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunulmasını ve fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçilmesini hedeflemektedir.

8. Balıkçılık: AB balıkçılık mevzuatı söz konusu idari mekanizma için herhangi bir organizasyon modeli öngörmemektedir. Ancak özellikle pazar politikası, kaynak muhafazası, filo kaydı, denetim ve kontrol gibi alanlarda yapılması gerekenler, izlenmesi gereken yöntem ve kullanılması gereken araçlar bakımından müktesebat detaylı düzenlemeler getirmiştir.

9. Ulaştırma Politikası: Bu müktesebatta ulaştırma politikası karayolu ulaşımı, demiryolu ulaşımı, denizyolu ulaşımı ve hava ulaşımının yanı sıra, iç su yolları ulaşımı, çoklu taşıma ve lojistik, şehiriçi ulaşımı şeklinde alt sektörler ayrılmıştır. Bu müktesebatın temel amacı ulaşım sektöründeki küreselleşme nedeniyle oluşan şartlara uyum sağlanmasıdır.

10. Vergilendirme: Avrupa Birliği'nin vergilendirme alanındaki mevzuatının temel çerçevesi Roma Antlaşması'nın 95, 96, 99 ve 100 maddeleri ile belirlenmiştir. Bu düzenlemeler dolaylı vergiler, katma değer vergisi, doğrudan vergilendirme, sermaye hareketleri ve hisse transferleri ile idari işbirliği alanlarını kapsar. Avrupa Birliği'nde malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını doğrudan etkilemesi nedeniyle vergilendirme alanında uyumlaştırma çalışmaları dolaylı vergilendirme alanında ve özellikle katma değer vergisi'nde ve özel tüketim vergisinde yoğunlaşmıştır.

11. Ekonomik ve Parasal Birlik: Bu başlık Topluluğun ekonomi politikası ve para politikasına ilişkin yasal düzenlemeler ile kurumsal yapısını düzenleyen hükümleri içermektedir.

12. İstatistik: İyi yönetimin çok önemli bir aracı olan istatistik ile ortak politikaların yönetilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

13. Sosyal Politika ve İstihdam: Yasam ve çalışma koşullarını düzenlemeye yönelik tedbir ve çabaların bütününe teşkil eden sosyal politika ve istihdam kavramına ilişkin olarak Avrupa Birliği'nin tam anlamıyla uyumlaştırılmış bir politikası olmayıp, sosyal politika alanındaki birçok konu hala üye ülkeler düzeyinde ele alınmaktadır.

14. Enerji: AB Enerji Politikasının en önemli amaçları enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde, toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını artırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları tesis etmek öngörülmüştür.

15. Sanayi Politikası: Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, düzenleyici altyapının yenilikçiliği teşvik etmesi, yeniliklere uyum sağlanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, çevre dostu yatırımların ve teknolojilerin teşvik edilmesi gibi unsurlar sanayi politikası alanında Avrupa Birliği'nin öncelikleri olarak ön plana çıkmaktadır.

16. Fikri Mülkiyet Hukuku: Bu başlık telif hakları ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır.

Telif hakları, ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her türlü fikir ve sanat ürünlerini yaratan eser sahiplerinin haklarını korumayı amaçlayan düzenlemeler ile icracı sanatçıların, radyo ve televizyon kuruluşlarının ve filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren film yapımcılarının haklarını içeren komşu haklarını korumak amacıyla gerçekleştirilen düzenlemeleri içerir.

Sınai mülkiyet hakları ise, ticari marka, patent, tasarım, faydalı model, biyoteknolojik ürünler ve ek koruma sertifikaları gibi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

17. Bilim ve Araştırma: Topluluğun Bilim ve Araştırma Politikası “Çerçeve Programlar” aracılığı ile yürütülmektedir. Çerçeve Program, bilim ve teknoloji alanındaki projelere kaynak sağlamanın ötesinde bilimsel mükemmeliyeti, rekabetçiliğin artırılmasını ve yenilikçiliğin desteklenmesini hedeflemektedir.

18. Eğitim ve Öğretim: Avrupa Topluluğunu kuran antlaşma'nın 149-150. maddeleri uyarınca Topluluğun görevi, bu alanlarda üye devletler arasında işbirliğini geliştirmek ve gerekli görülen durumlarda söz konusu ülkelerin faaliyetlerini desteklemek ve tamamlamak suretiyle Avrupa'da kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. AB üyesi ülkelerin müktesebata uyum sağlamaları ve bu alandaki Topluluk programlarına etkin bir şekilde katılabilmek için gerekli yapıları kurarak ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu alanlardaki müktesebat, yaşam boyu öğrenim, okul ve üniversite eğitiminin kalitesinin değerlendirilmesi, eğitimde fırsat eşitliği, üçüncü ülkelerle işbirliği gibi çeşitli konularda tavsiyeler, bildiriler, eylem planları ve Topluluk programlarını içermektedir.

19. Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri: Aday ülkelerin AB müktesebatı doğrultusunda su hususları yerine getirmeleri öngörülmüştür:

- AB politikasıyla uyumlu bir ulusal telekomünikasyon politikasının kabul edilmesi,
- AB'ye üye olduklarında piyasa güçleriyle bahsedebilecek şekilde piyasa aktörlerinin hazırlanması,
- Birlik mevzuatına uyum sağlanarak ve bu mevzuat uygulanarak telekomünikasyon piyasasının AB üyeliğine hazırlanması,
- Bağımsız bir kurum vasıtasıyla düzenleyici çerçevenin tarafsız bir şekilde uygulanmasının sağlanması,
- Basta evrensel hizmet olmak üzere gelişmemiş yörelerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanması.

20. Kültür Politikası ve Görsel-İşitsel Politika: Üye ülkelerin Kültür ve Görsel-İşitsel Politika konu başlığında temel olarak Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi 'ne uyum sağlamaları gerekmektedir.¹ Topluluk programları bu müktesebat başlığı kapsamında yer almakla birlikte doğrudan müzakere konusu değildir.

¹ Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi: Söz konusu Direktif, televizyon reklamcılığı ve görsel ve işitsel programların yayınlanması gibi yayın ve benzeri faaliyetler alanında bir Avrupa pazarının gelişmesini sağlamak üzere Birliğin içinde televizyon yayını hizmetlerinin serbest dolasını için yasal bir referans çerçevesi hazırlamıştır. Televizyon yayınlarının tabi olduğu bu hukuksal çerçeve, Avrupa

21. Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Araçların Koordinasyonu: Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. Bunun önüne geçmek için Avrupa Birliği, Bölgesel Politika kapsamında üç ana hedef belirlemiştir: Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek; ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek yapısal güçlüklerin giderilmesi; öğrenim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek.

22. Çevre: AB'nin genişleme sürecinde, özellikle sınır ötesi kirlilik problemleri ile ilgili olarak Çevre Politikası kapsamında önem kazanmıştır. AB Çevre Politikasının temel uygulama alanları, çevrenin korunmasını, kollanmasını ve çevre kalitesinin yükseltilmesini, doğal kaynakların ekolojik dengeye zarar vermeyecek şekilde kullanılmasının yanı sıra, bunların akılcı bir şekilde yönetilmesini içeren kapsamlı bir çevre müktesebatının benimsenmesini içerir.

AB çevre mevzuatına uyum, hem yeni üyeler hem üye ülkeler üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Yeni üyeler açısından AB standartlarının benimsenmesi, çevre koşullarını iyileştirerek mevcut durumun kötüye gitmesini engellemektedir. AB müktesebatının öngördüğü çevre koruma düzeyi, kamu sağlığı açısından önemli faydalar getirmekte ve ormanların, tarlaların ve balıkçılığın karşı karşıya kaldığı sorunları ortadan kaldırmaktadır.

23. Tüketicinin ve Tüketici Sağlığını Koruması: Birliğin, vatandaşlarının yaşam kalitesini artırmak için kullandığı en etkili araçlardan birisidir. Avrupa Birliği, Tüketici Politikasını tüm tüketicilerin sağlığının ve ekonomik çıkarlarının korunması ve güvenliğinin sağlanması esaslarına dayandırmaktadır.

Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması alanındaki Topluluk müktesebatı yanıltıcı-karşılaştırmalı reklamlar, ürün sorumluluğu, kapıdan satışlar, tüketici kredileri, tehlikeli taklitler, paket turlar, tüketici sözleşmelerinde haksız hükümler, ürün fiyatları, garanti belgesi ve kullanım kılavuzları, tamir ve satış sonrası hizmetler, tüketicilerin

eğitilmesi gibi konuları içermektedir. Birlik içinde tüketici güvenliğinin sağlanması amacıyla, AB Komisyonu'nun hazırladığı çok ayrıntılı düzenlemelerle, oyuncaktan kozmetik ürünlere, ilaçlardan zehirli maddelere kadar pek çok ürün grubuna standart ve kurallar getirilmiştir.

24. Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği: Bu alan Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarıyla düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması'nın 2. maddesine göre Birliğin, kişilerin serbest dolaşımını, dış sınırların kontrolü, sığınma, göç, suçun önlenmesi ve suçla mücadele gibi gerekli önlemlerle garanti altına alması gerekmektedir. Bu müktesebat schengen eylem planı, yargı reformu, verilerin korunması, vize politikası, dış sınırların kontrolü, göç, sığınma, polis işbirliği, terörle mücadele, dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadele, uyuşturucu madde ticareti, medeni hukuka ilişkin adli işbirliği, ceza hukukuna ilişkin adli işbirliği ve gümrükler alanında işbirliği konularını içermektedir.

25. Gümrük Birliği: Gümrük Birliği başlığı altında düzenlenen müzakere konuları aşağıdaki alanları içermektedir:

- AB Gümrük Kodu'nun ve uygulama hükümlerinin üstlenilmesi,
- Kotaların uygulanması, kota yönetimi sisteminin teknik boyutu, Uyumlaştırılmış Gümrük Tarifelerinin üstlenilmesi ve AB'nin Birleşik Tarifeler uygulamasıyla uyumun sağlanması gibi, Gümrük Kodu dışında kalan gümrük müktesebatı,
- Basta Pan-Avrupa Menşe Sistemi olmak üzere, menşe kurallarının uygulanması,
- Gümrük işlemleri vb. uluslararası anlaşmalar ile sözleşmelerin üstlenilmesi,
- Sınır idaresi,
- Sınırlarda gümrükler ve polis arasındaki işbirliği,
- İlaçların ön kontrolü, çifte kullanımlı mallar, korsan mallar gibi alanlara ilişkin spesifik mevzuatın uygulanması,

- Gümrük antrepoları, nihai kullanım, vergi istisnaları, gümrük geri ödemeleri ve vergi iadelerinin uygulanması,
- Gümrüklere ilişkin müktesebatın uygulanması için gerekli idari ve işlevsel kapasite.

26. Dış İlişkiler: Dış ilişkiler alanındaki müktesebat başlığı, Topluluğun üçüncü ülkeler ve uluslararası organizasyonlar ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin yanı sıra işbirliğinin ve yardımlaşmanın geliştirilmesini kapsamaktadır.

27. Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası: Avrupa Birliği'nin askeriye ve savunma alanlarını kapsayan yönergesidir. Bu politika, NATO bünyesinde yer alan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşumunun yerini almış ve Avrupa Birliği'nin kendi yetki alanı içinde olması ve NATO üyesi olmayan ülkelerle de işbirliği kurması bakımından bu eski oluşumdan farklı olmuştur. Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası ile ilgili olarak karar alınması esnasında Konsey oybirliği ile karar vermek durumundadır. Bu durum her ülkenin veto hakkına sahip olması anlamına gelmektedir.

28. Mali Kontrol: Mali kontrol alanındaki mevzuat, kamu iç mali denetimi, dış mali denetim, AB öz kaynaklarının kontrolü, AB fonlarının denetimi, uluslararası iç ve dış mali denetim gibi alanları kapsamaktadır. Bu alandaki sınırlı sayıdaki yasal düzenleme genelde tüzük ve kararlardan oluşmakta ve söz konusu tüzük ve kararlar doğrudan etkili olduğu için ulusal mevzuata aktarılmaları gerekmemektedir. Mali kontrol alanındaki müktesebat ayrıca temelde uluslararası alanda kabul gören somut mali yönetim ve kontrol kurallarından oluşmaktadır.

29. Mali ve Bütçesel Hükümler: Bu başlık altındaki müktesebat üye ülkede AB bütçesinin yapılması ve uygulanmasına ilişkin kuralları içermektedir ve tüzük ile kararlardan oluşmaktadır. Bu nedenle mali ve bütçesel hükümler aday ülkelerde üyelikle birlikte doğrudan uygulanmaya başlamakta ve söz konusu hükümlerin ulusal mevzuata aktarılması gerekmemektedir.

30. Kurumlar: Avrupa Birliği kurumlarının yapıları ve işleyişlerine ilişkin düzenlemeleri içeren bu müktesebat diğer başlıklardan farklı olarak, aday ülkelerin AB'ye katılmadan önce yerine getirmeleri gereken mevzuat uyumlaştırmaları veya uygulama tedbirlerine yönelik spesifik taleplerde bulunmamakta, söz konusu ülkelerin

AB kurumlarında ne şekilde temsil edileceklerini, bir başka ifade ile ne kadar söz hakkına sahip olacaklarını belirlemektedir.

31. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı: Gıda Güvenliği, tüketicinin korunması, bilgilendirilmesine yönelik hijyen ve sunum kuralları, gıda güvenliğinin teminine yönelik mekanizmalar ve denetimlere yönelik düzenlemeleri içermektedir.

Tarım mevzuatının önemli bir bölümünü oluşturan veterinerlik mevzuatı esas itibarı ile canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin topluluk içi ticareti, ve hastalık kontrol ve AB dışındaki ülkelerden gelecek ürünlere ilişkin teknik ve idari düzenlemeler ile hayvansal kökenli ürünlerin üretiminin kontrolüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Bitki sağlığı; Bitki ve bitkisel kökenli ürünlere zarar veren organizmaların kontrolü, dikim amaçlı bitkilerin ticaretinde bitki pasaportunun kullanılması, zirai mücadele ilaçlarının ruhsatlandırılması işlemleri, iç ve dış karantina tedbirleri, bitkisel kökenli ürünlerde zirai mücadele ilaçları kalıntıları, tohum ve fide kalitesi ve bu ürünlerin pazarlanmasına ilişkin kurallar yer almaktadır

32. Trans-Avrupa Ağları: Trans Avrupa Ağları faslı ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon olarak üç alt başlıktan oluşmaktadır. Ulaştırmanın amacı, gerek AB içerisinde ve gerek AB ile komşu ülkeler arasında kişilerin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla iyi bir ulaştırma altyapısı oluşturarak, bunun Trans Avrupa Ulaştırma Ağlarına eklenmesini sağlamaktır. Enerjinin amacı Hazar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yer alan enerji kaynaklarının AB pazarlarına ulaşması için gerekli petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşa edilmesini, elektrik alışverişinin kolaylaşması amacıyla elektrik iletim hatları bağlantıların gerçekleştirilmesini ve elektrik sistemlerinin birlikte işlerliğinin temin edilmesini sağlamaktır. Telekomünikasyonun amacı ise Avrupa çapında entegre olmuş bir telekomünikasyon ağının ve enformasyon toplumunun oluşturulmasıdır.

33. Kamu Alımları: Kamu alımları ile ilgili AB müktesebatı şeffaflık, eşit muamele, serbest rekabet ve ayrımcılık yapılmamasına ilişkin genel ilkelerin yanında Avrupa Birliği çapında kamu kuruluşlarının yaptığı ve belirli eşik değerin üzerinde kalan yapım işi, hizmet alımı ve tedarik ihalelerinde ortak özel usullerin uygulanmasını ve ihalelere yönelik şikâyet ve inceleme ile ilgili kuralları düzenlemektedir.

34. Mali Hizmetler: Mali hizmetler faslı benzer AB politikaları çerçevesinde ele alınan üç ana başlıktan oluşur: Bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasaları. Mali hizmetler alanındaki AB mevzuatı, bu sektörlerde AB tek pazarında faaliyet gösteren firmaların piyasaya giriş, faaliyet ve gerektiğinde tasfiyesine yönelik prensipleri düzenler; bunların mali bünye yeterliliğine yönelik kuralları belirler ve giderek entegre hale gelen finansal piyasalarda sağlıklı denetim yapılabilmesine yönelik çerçeveyi çizer. Oluşturulmak istenen sistemin temeli, AB tek pazarında girişimcilerin herhangi bir engelle karşılaşmadan sınır-ötesi finansal hizmet sunabilmesi ve tüketicilerin kendileri için en uygun finansal ürünü diledikleri AB ülkesinden satın alabilmesidir. Bu çerçevede, tek pasaport adı verilen uygulama ile herhangi bir AB ülkesinden faaliyet izni alan finansal hizmet kuruluşunun, yetkilendirildiği alanda, diğer AB ülkelerinde de o ülke yetkililerinden ikinci bir izin almaksızın faaliyet göstermesine izin verilmektedir.

35.Diğer Konular: Bu başlık altındaki müktesebat diğer başlıklar içerisinde yer almayan konuları içermektedir. Bu konulardan bazıları tüm aday ülkeleri ilgilendirmekte, diğer bazı spesifik konular bir ülkeyi ilgilendirebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde krize neden olan olaylardan bahsedilecektir. Ayrıca krizin Avrupa’da ve Türkiye’de yarattığı etkiler ve bu etkilere karşı alınan tedbirler ifade edilecektir.

3.1.Krizin Ortaya Çıkışı

2000 yılı sonundan itibaren gelişmiş ülke merkez bankaları ekonomilerindeki yavaşlama belirtilerine yönelik olarak gevşek para politikası uygulamaya başlamışlardır. ABD’de düşük faiz ortamı, finansal kuruluşların bu faiz oranlarından borçlanarak ipotekli konut kredisi plasmanlarını artırmalarına neden olmuştur. Genişleyen konut kredi hacmi ise konut fiyatlarında artışlara yol açmıştır. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde tercih edilen gevşek para politikası stratejilerinin doğal bir sonucu olan küresel likidite artışı, gerek gelişmiş ülkelerde gerekse de gelişen ekonomiler de kredi hacimlerinde muazzam artışlar yaşanmasına yol açmıştır (Dağgeçen, 2012:15).

Kredilerdeki sorunlar aslında 2001 yılında yaşanan resesyondan hemen önce ortaya çıkmış ancak bu problemler 2002-2005 arasındaki ekonomik canlılıktan dolayı hızla giderilebilmiştir. Ancak 2005 yılının ikinci yarısında mortgage faiz oranlarında başlayan artış, konut piyasasında ortaya çıkan kötüleşmenin ilk sinyali olmuştur. Bununla beraber, 2006’nın sonlarına doğru konut piyasasında toparlanma ve istikrar yönünde eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu çok uzun sürmemiştir. Çünkü bu dönemde, özellikle yeni ve daha riskli mortgage ürünleri basta olmak üzere kredi kalitesinden kaynaklanan sorunlar mortgage kredi standartlarının daha da katılaşmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, konut sektörü 2007 yılının ilk yarısında, artan gecikme ve haciz sorunlarıyla birlikte yeniden sorunlar yaşamaya başlamıştır (Öztürk ve Gövdere, 2010).

Yıkıcı etkilerinin 2008 ve 2009 yılında görüldüğü, olumsuz etkilerinin hâlen devam ettiği 2008 Küresel Krizi'nin gerek şiddeti, gerekse de etkilediği alanın büyüklüğü açısından tahrip edici etkisi daha büyük olmuştur. 2008 yılında ABD'nin finansal piyasalarında yaşanan sorunlar Eylül ayında Lehman Brothers'ın batmasıyla küresel ekonomik krizin ortaya çıkmasında dönüm noktası olmuştur. Öncelikle ABD'nin konut piyasasında başlayan sorunlar, küresel bir krize dönüşerek dünya ekonomisine yön veren ülkeleri etkisi altına almıştır. İlk olarak ABD ve gelişmiş Avrupa ülkelerini etkileyen kriz, daha sonraki aşamada gelişmekte olan ülkelere doğru yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır. Konut piyasasında ortaya çıkan sorunlar, zamanla hem finansal, hem de ekonomik istikrarın bozulmasına yol açmıştır (Işık ve Duman,2010).

Likidite bolluğu ve özensiz krediler, menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının tarafsızlıklarını yitirmeleri ve düzenleyici denetleyici kuruluşların tutumları yaşanan krizin temel belirleyicileri olmuştur. 2000 yılından sonra uygulanan gevşek para politikaları sonucu finansal piyasadaki likidite sürekli yükselmiştir. Kriz öncesindeki bollaşan bu likiditenin bankalarca karlı operasyonlara dönüştürülmesi hedefi sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. Bankalar herhangi bir işi geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Bu uygulama varlık fiyatlarının özellikle konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bir kısım konut kredisinde başlayan geri ödeme problemleri sonucunda banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. Bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe yol açmıştır. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Dolayısıyla bu kişiler bankalara başvurup kredi ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Burada asıl önemli olan nokta ise kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlığıdır. Bu nedenle zararlar domino taşları gibi bir mali kuruluştan diğerine aktarılarak büyümüş ve mali sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır (Alantar, 2014).

Nakit akışlarının bir havuzda toplanması ve yatırımcılara satılmak üzere mali bir varlık olarak menkul kıymet çıkarımı olarak tanımlayabileceğimiz menkul kıymetleştirme özellikle likidite bolluğunun getirdiği etkiyle beraber bireylerin

gereğinden fazla borçlanmalarına yol açmıştır. Bunun krizin sebebi olarak görülmesinin nedeni riskin bir kurumdan diğerine aktarımını kolaylaştırmasıdır. Örneğin mortgage kredisi veren bir banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage kuruluşuna satmaktaydı. Bu mekanizme kriz durumunda domino etkisinin temel belirleyici haline almıştır. Şöyle ki banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme sayesinde kredi ödemelerindeki aksama hem krediyi veren banka hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşlar için zarar anlamına gelmekteydi. Ayrıca Bu krizde saydamlılık sağlanmamıştır zira bankalar ve diğer mali kuruluşlar ne çeşit varlıklara sahip oldukları bu varlıkların değerinin ne olduğu hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince belirleyemediklerinden risk hesaplamaları yapmakta problemler yaşamışlardır.

Derecelendirme kuruluşları özellikle derecelendirme notu verdikleri mali kuruluşlar ve bankalar tarafından finanse ediliyordu bu durumun yarattığı çıkar çatışması sonucu objektif değerlendirmeler yapılamamıştır. Ayrıca derecelendirme kuruluşları çoğu zaman kendilerine yansıtılan yanlış mali tablolar nedeniyle doğru değerlendirmelerde bulunamamış bu da öngörü sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bunun yanında düzenleyici denetleyici kurumların değişen risk ortamına göre önlem alamaması da krizin tetikleyicisi olmuştur (Alantar, 2014).

Yaşanan bu gelişmeler sonucu 2007 yılının ikinci yarısından itibaren gelişmiş ülkelerde etkisini ciddi biçimde göstermeye başlayan ve bununla beraber, 2008 yılında gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına almaya başlayan kriz bu ülkelerin borsalarında değer kaybı yaşanmasına, risk primlerinin artmasına, ülke paralarının değer yitirmesine, yabancı sermaye akımlarında spekülasyon hareketlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. 2008'in ikinci çeyreğinden itibaren gelişmiş ülke ekonomilerinde negatif büyüme oranları sıkça görülmeye başlamıştır 2008'de gelişmekte olan 116 ülkenin 94'ünde ise ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Bu dönemde uluslararası düzeyde yatırımlar azalmış, küresel ticaret daralmış ve kredi piyasası küçülmüştür. Sonraki yıllarda milyonlarca insanın yoksul kalacağına ilişkin tahminler yapılmıştır (Kutlu ve Demirci, 2011:129).

Krizin dünya ekonomilerine en derin ve yaralayıcı etkisi durgunluk, işsizlik artışı ve bütçe açıklarının giderek artması yolunda olmuştur. Krizden çıkış reçeteleri olarak ülkeler birbiri ardına iç talebi canlandırıcı, kamu harcamalarını arttırıcı önlem paketlerini açıklamıştır. Bir kısım ülkeler ise krizi IMF desteğiyle aşmaya çalışmışlardır (Özbek,2009).

3.2.Krizin Avrupa'ya Etkisi ve Alınan Önlemler

Euro sistemine girdikten sonra Avrupa Merkez Bankası'nın saptadığı faiz aşağı yukarı bütün ülkelerin devletleri için borçlanma faizinin belirleyicisi olunca bütün ekonomilerin borçlanma faizleri Almanya'nın Devlet tahvili faiz oranları dolayında tekdüze hale gelmişler. Yani Euro sistemine geçmeden önce Yunanistan 10 yıllık devlet tahviliyle borçlanmada yıllık yüzde 19 dolayında, İtalya yüzde 14 dolayında, Portekiz yüzde 13 dolayında, Almanya yüzde 8 dolayında faiz öderlerken 2006 yılında hepsi kabaca yüzde 3 dolayında faiz öder hale gelmişler. Bir başka ifadeyle Euro'ya geçişten sonra bütün Euro bölgesi ekonomileri Almanya'nın itibarından yararlanıp ucuza borçlanmaya başlamışlar.

Euro sistemine geçinceye kadar pahalıya borçlandığı için kolayca borçlanamayan hükümetler, Euro sistemine geçişle birlikte ucuza borçlanmaya başlayınca mali disiplini tümüyle terk etmişler ve borçlanmayı gelir sağlama aracı gibi kullanmaya başlamışlardır. Almanya'nın mali disiplinini alacak yerde onun itibarını kullanarak disiplinsiz davranışlarını artırarak sürdürmeye devam etmişlerdir (Eğilmez, 2014).

2008 yılı sonunda ABD 'de patlak veren finansal kriz kısa sürede bütün dünyayı etkisi altına alarak küresel çapta bir krize dönüşmüştür. AB, ekonomik yönetimindeki eksiklikler ve bazı üye ülkelerin nispeten düşük rekabet gücü gibi sebeplerle krizden çok ciddi biçimde etkilenmiştir. AB üyesi ülkelerde kamu açıkları ve borç stokları ciddi boyutlarda artmış ve birçok ülkede kamu maliyesinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir. Kamu maliyesinde yaşanan bozulmanın yanı sıra AB'de toparlanma sürecinin oldukça yavaş gerçekleşmesi, borç krizinin yayılarak Euro Alanı'nın istikrarını ve geleceğini tehdit eder hale gelmesine yol açmıştır. 1998'de Avrupa Merkez Bankası'nın kurulmasından ve 1999'da Euro'nun Avrupa Birliği'nin resmi para birimi olarak kabul edilmesinden sonra Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ekonomi ve maliye politikalarının birbirleri ile koordine edilmesi sonucunda ekonomide yaşanan her türlü olumlu ya da olumsuz işlemler bütün ülkelerde hissedilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra finans ve reel sektörlerde gerçekleşen yüksek oranlı entegrasyon da bu etkileşimin boyutlarını arttırmıştır.

ABD’de emlak sektöründe başlayan krizin kısa sürede Avrupa’ya yansması başta İrlanda ve Portekiz ekonomileri alarm vermeye başlamasıyla ortaya çıktı daha sonra İspanya ve Yunanistan alarm vermeye başladı. İspanya kendi içinde aldığı tedbirlerle krizin ülkeyi etkilemesini savuşturdu. Yunanistan açısından durum bu kadar kolay değildi. Ve son olarak da İtalya krizin eşiğine geldi. PIIGS(Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan İspanya) ülkelerinde ortaya çıkan çıkan borç krizleri diğer ülkelere de sıçraması Birlik içinde ekonomik ve parasal birliğin gelecekte devamı konusunda ciddi şüpheler ve panik ortamının yaşanmasına neden olmuştur. Almanya ve Fransa’nın yardım konusunda isteksiz davranması ise panik ortamının büyümesine katkıda bulunmuştur (Turgan, 2013:223).

AB yaşanan krizden en fazla PIIGS ülkeleri etkilenmiştir. PIIGS ülkelerine kısaca bakacak olursak. Küresel krizin etkileri Yunanistan’ın geçmişten bugüne gelen sürdürülemeyen borçlarından dolayı ortaya çıkan borç krizi ile birleşince etkileri oldukça büyük olmuştur. 2000 yılında 150 milyar Euro seviyelerinde olan Yunanistan’ın kamu borçları, 2009 sonlarına gelindiğinde 300 milyar Euro seviyesine gelmiştir. Ekonomik büyümenin ağırlıklı olarak dış borç kaynaklı olması Yunanistan’ın bu süreçte karşılaştığı en büyük ve en ciddi sorundur(Oğuz ve Pehlivan, 2012.) Yunanistan’ı krize sürükleyen nedenleri ve sonuçları birkaç başlık altında toplayarak şu şekilde özetlenebilir (Turgan,2013:234).

- Kamu borçlarında hızlı artışlara karşın sağlanan kamu gelirlerinin yaşanan bu artışları karşılayacak düzeyde olmaması hatta kamu gelirlerinde gerilemelerin yaşanması ülke ekonomisini ciddi baskı altına almıştır.
- Sosyal güvenlik reformları uzun süredir uygulamaya geçirilememiştir.
- Küresel krizin etkisiyle bütçe içinde çok önemli bir yere sahip turizm gelirlerinde %15-20 dolaylarında bir düşüş yaşanmıştır.
- Deniz taşımacılığında büyük gelir elde eden Yunanistan’ın gelirlerinde yaşanan küresel daralmadan dolayı yaklaşık %30 oranında azalma olmuştur.
- 2009 yılında gerçekleşen %15,4 oranındaki bütçe açığı Maastricht Kriterleri’nin 5 katından fazla (%3) olmuştur.

Yunanistan'da yaşanan krizin ilk etkilerinin İrlanda'ya ulaşması çok fazla zaman almamıştır. Ancak İrlanda'da yaşanan krizin sebepleri Yunanistan'da yaşananlar ile aynı sebeplere dayanmamaktadır. İrlanda'daki krizin en önemli iki sebebi ABD'de olduğu gibi emlak piyasasında yaşanan hızlı değer kayıpları ve kamu sektöründe uygulamaya konulan yoğun tasarruf tedbirleridir. Bu iki sebebin piyasada yarattığı panik havası ve işten çıkarmalara Yunanistan'daki gelişmeler de eklenince süreç oldukça hızlı gelişmeye başlamıştır. İrlanda ekonomisi, 2008 yılı ilk çeyrekte negatif büyümeye geçmiş olup, 2008 yılı son çeyrekte yüzde 7 ve 2009 yılı ilk çeyrekte yüzde 6 civarında küçülmüştür. İrlanda ekonomisi, on çeyreklik daralmanın ardından 2010 yılı sonlarına doğru büyümeye başlamıştır.

Portekiz'de yaşanan kriz aslında uzun süredir devam eden kamu maliyesi sorunlarının bir uzantısı olarak görünmektedir. 2000 yılından itibaren Portekiz'in GSYH'sindeki değişimin, hızlı iniş çıkışlarla istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir. Ancak yukarıda saydığımız kriz mağduru ülkeler arasında ekonomik daralmanın en az olduğu ülke Portekiz olduğunu söyleyebiliriz. İtalya ise Euro bölgesinde yüksek kamu borç stoku sorunu olan bir ülke konumunda küresel krize yakalanmıştır. Ülkenin kamu maliyesinin zayıf durumu bu ülke ekonomisini kırılgan hale getirmiştir bunun neticesinde ekonomik büyüme 2008 ve 2009 yıllarında eksi değerlere düşmüştür (Oğuz ve Pehlivan, 2012).

İspanya'nın federatif yapısını oluşturan yerel yönetimler ve özerk bölgeler izledikleri gevşek mali politikalarla hem kendi bütçelerini hem de merkezi hükümetin bütçesini zora sokmuştur. Küresel kriz, önemli yapısal dengesizlikleri de içerisinde barındırmakla birlikte, son on yıldır sürekli ve önemli ölçüde büyüyen İspanya ekonomisi açısından bir dönüm noktası oluşturmuş ve 2008 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomide çok ciddi bir daralma meydana gelmesine yol açmıştır. 2007 yılı ilk çeyrekte yüzde 3,5 olan İspanya büyüme oranı, 2008 boyunca azalarak son çeyrekte yüzde 1,2 oranında küçülmüştür. 2009 yılı ikinci çeyrekte yüzde 4,5 oranında küçülme yaşayan İspanya ekonomisinde olumsuz gidişat 2010 yılı son çeyreğine dek sürmüştür (Yılmaz, 2013).

İtalya ise Euro bölgesinde yüksek kamu borç stoku sorunu olan bir ülke konumunda küresel krize yakalanmıştır. Ülkenin kamu maliyesinin zayıf durumu bu

ülke ekonomisini kırılgan hale getirmiştir. 2007 yılı sonlarına doğru İtalya ekonomisi, ilk çeyrekteki yüzde 2,5'lik büyümeden uzaklaşarak daralma sürecine girmiştir. 2008 yılında son üç çeyreklik daralmanın ardından 2009 yılı ilk ve ikinci çeyreğinde rekor küçülme oranı olarak yüzde 7'leri yaşayan İtalya ekonomisi, 2010 yılı ile beraber pozitif büyümeye geçmiştir (Yılmaz, 2013).

Başlangıçta kamu maliyeleri sorunlu olan zayıf ülkelere mali yardım yapmak konusunda isteksiz davranılsa da, krizin derinleşmesinin ve yayılma riskinin arttığından anlaşılmasının ardından AB düzeyinde başlatılan girişimler vasıtasıyla borç krizi içindeki Yunanistan, İrlanda ve Portekiz için gecikmeli de olsa ardı ardına kurtarma paketleri açıklanmıştır (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği).

Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler, Euro sisteminin eksikliklerini gözler önüne sermiş ve AB'yi Euro Alanı'nın istikrarını ve varlığını sürdürebilmesi için mevcut politikalar, mekanizmalar ve ekonomik yönetim sisteminin güçlendirilmesine yönelik yeni arayışlara sevk etmiştir. Euro Alanı'nın en büyük ekonomisi konumundaki Almanya, Fransa'nın da desteğini alarak bu süreçte öncü ve önemli bir rol üstlenmiştir.

Bu çerçevede bir dizi önlem alınmıştır Üye ülkelerin borç sorunlarının çözümlenmesi amacıyla Euro bölgesi ülkeleri krizde olan üye ülkelerin borçlanma maliyetlerini azaltmak amacıyla hep birlikte kefil oldukları tahvilleri çıkartmışlardır. Böylelikle riski azaltmışlar ve borçlanma maliyetlerini düşürmüşlerdir. Ayrıca kurdukları fonlarla üye ülkelerin ödeme güçlüklerini gidermeye çalışmışlardır.

İlk olarak kurulan fon Ödemeler Dengesi Fonudur. Euro bölgesi dışında kalan AB üyesi ülkelerin ödeme güçlüklerine karşı finansman imkânı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu fonun çalışma şekli fon kullanacak ülkenin üye ülkelerin teminatıyla tahvil ihraç etmesi şeklindedir (Öztürk ve Nuri, 2011:151).

İkinci olarak Kredi Havuzu mekanizması oluşturulmuştur. Bu sistem bir kereye mahsus Yunanistan'ın kullanımı için oluşturulmuş bir borç havuzudur. 80 milyar Euro'su AB ve 30 milyar Euro'su IMF tarafından finanse edilen 110 milyar Euro'luk bir havuzdur.

Üçüncü olarak Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması oluşturulmuştur. Bu mekanizma AB üyesi ülkelerin doğal afetler ve üye ülkenin kendi kontrolü dışında

oluşan dış etkenler sonucu mali zorluklar yaşaması durumunda kullanılmak üzere oluşturulmuştur. Ancak Yunanistan ve İrlanda gibi dış etkenlerin belli ölçüde etkilediği ama iç faktörlerin de yoğun etkisi altında oluşan krizlerde bu mekanizma kullanılmıştır. Bu sistemde de AB adına piyasalardan kredi temin edilmekte ve üye ülkelere kullandırılmaktadır. Bu mekanizma ile kaynak kullanımına AB organlarınca kabul edilmiş sıkı bir makroekonomik istikrar programı uygulama şartı getirilmektedir. Bu mekanizma geçici bir süreliğine oluşturulmuştur. 2013 yılında bunun yerine Avrupa İstikrar Mekanizması geçmiştir (Öztürk ve Nuri, 2011:151).

Euro Bölgesinin ülkelerinin rekabet güçlerini arttırmak amacıyla Euro Rekabet Paketi kuruldu. 4 Şubat 2011 tarihinde Almanya ve Fransa tarafından Rekabet Paketi adıyla önerildi. Öneri üye ülkelerin rekabet gücünü ölçmek amacıyla fiyat rekabeti, mali yapı, Ar-ge ve Eğitim harcamaları için sıkı bir denetim getiriyordu. Buna ilaveten üye devletlerce uygulanmak üzere bir program öneriyordu. Programa göre; ücret ve maaş artışları fiyat artışlarına endekslenecek, diploma ve mesleki yeterlilikler karşılıklı olarak tanınarak çalışan hareketliliği sağlanacak, kurumlar vergisi uygulamalarında yakınlaşma ve emeklilik sistemlerinde uyumlaşma sağlanacak, borç uyarı mekanizmaları anayasal çerçeveye oturtulacak ve bankalar için ulusal kriz yönetimi sistemleri kurulması öngörülmüştür.

Almanya ve Fransa tarafından 4 Şubat 2011 tarihli Avrupa Konseyi'nde önerilen söz konusu Pakt'ta, ulusal ekonomilerin rekabet gücünün ölçülebilmesi için temelde aşağıda belirtilen üç gösterge tesis edilmeye çalışılmıştır (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği: 2011: 19).

- Fiyat rekabetçiliğine yönelik göstergeler (örneğin, reel iş gücü maliyetlerinin istikrarı, iş gücü maliyetlerinin ölçülmesinin üretkenlik ve verimlilikteki gelişmelerin dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi),
- Kamu maliyesinin istikrarının kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirilmesini sağlayacak göstergeler (ne gibi bir ölçünün kullanılacağı açık ve gizli kamu borçları da dikkate alınarak düzenlenecektir)
- Ar-Ge, eğitim ve altyapı yatırımlarına GSYH'nin belirli bir oranında asgari yatırım sınırı getirilmesi.

Pakta taraf üye ülkeler kendilerinin bu göstergeler aracılığı ile değerlendirilmelerini temin edecek ve değerlendirmeler Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanacak raporlar aracılığı ile yapılacaktır.

Pakt çerçevesinde, rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak 12 aylık bir süreçte ulusal düzeyde uygulanması öngörülen altı maddelik program şöyledir: (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği:2011: 21).

- a. Ücretlerin ve maaşların fiyat artışlarına endekslenmesini sağlayan sistemlerin devre dışı bırakılması.
- b. Avrupa’da çalışanların hareketliliğini teşvik etmek amacıyla diplomaların ve mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınmasına yönelik bir anlaşmanın imzalanması.
- c. Kurumlar vergisi uygulamalarında ortak bir zemin oluşturulması.
- d. Emeklilik sistemlerinin demografik gelişmeler dikkate alınarak uyumlaştırılması.
- e. Tüm üye devletlerde borç uyarı sistemleri oluşturulmasına yönelik anayasal düzenlemeler yapılması.
- f. Bankalar için ulusal kriz yönetimi sistemlerinin kurulması.

Pakt’ın uygulanması düzenli aralıklarla gözden geçirilecek olup, yaptırım mekanizmasının tesis edilmesi seçeneğinin de değerlendirileceğini ifade edilmiştir.

3.3.Krizin Türkiye’ye Etkileri ve Alınan Önlemler

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar krizlerin yayılmasında önemli bir etkidir. Örneğin dünya piyasalarında küçük bir yere sahip ve küresel fiyatları veri almak zorunda olan Türkiye, Portekiz, Yunanistan gibi ekonomilerde yaşanacak gelişmeler dünyanın geri kalan kısmını ciddi derecede etkileyebilir. Ancak ABD ve Almanya gibi küresel fiyat oluşumlarını etkileyebilecek ölçüde büyük ekonomilere sahip ülkelere kaynaklanan olumlu veya olumsuz şoklar bunlara kıyasla ekonomileri daha küçük olan ülkelere doğru kolayca yayılır. Ekonomik şokların bu

küresel yayılma ve bulaşma kanalları, uluslararası mal, hizmet ve faktör akımları veya işlemleri tarafından oluşturulur. Dünyanın geri kalmış kısmındaki mal, hizmet ve faktör piyasalarına bütünleşmiş her ülke ekonomisi, döviz piyasaları, iç ve dış piyasalar ile firmalar, hane halkları, ulusal merkez bankaları gibi yerli ve yabancı aktörlerin sınır ötesi alım satım işlemleri aracılığıyla ülkelerdeki olumsuz etkiler küresel bir yayılma süreci yaratılmasına meydan verir (Kibritçioğlu, 2010: 5).

2001 yılı sonrasında dünya finans piyasalarında yaşanan likidite bolluğundan yüksek faiz imkânları sunan Türkiye ekonomisi de yararlanmıştır. Yaşanan bu likidite bolluğu küresel krizle birlikte son bulmuştur. Küresel kriz Türkiye’den kaynaklanmasa da, tüm dünya ülkeleriyle birlikte Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Kriz sonrasında uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması sonucunda dış borçlanma maliyetlerinin ve imkânlarının zorlaşması, tasarruf açığı nedeniyle dış kaynak ihtiyacı yüksek olan Türkiye’yi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa ekonomilerinin küresel kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik durgunluk, Türkiye ihracatının ve ekonomisinin de yavaşlamasına neden olmuştur (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2013: 62).

Türkiye’nin gelişmiş bir Mortgage piyasası olmadığından Krizin Türkiye’ye yansımada Mortgage piyasalarının büyük bir etkisi yoktur. Bu konut finansmanı sistemi birçok ülkede uzun yıllardan beri uygulanmasına rağmen, Türkiye için bu yasa 2007 Şubat ayında meclisten geçtiği için ülkemiz direkt olarak bu piyasalardan etkilenmemiştir. Ancak Türkiye krizden farklı kanallardan etkilenmiştir. Krizle beraber finansal piyasalarda başlayan tedirginliğin en çok hissedildiği ülkelerden birisi olmuştur. Çünkü yurtdışındaki borsalarda yaşanan kayıplar, İMKB’ye de sert düşüşler yasadmış, yabancı yatırımcıların artan dolar talebiyle birlikte, diğer gelişmekte olan ülke para birimlerinde olduğu gibi Türk lirasında da değer düşüşleri yaşanmıştır.. Yatırımcıların içinde bulunduğu tedirginlik nedeniyle gelişmekte olan ülkeleri terk etmeye başlamasıyla da yüksek cari açık sorunu içinde olan Türkiye büyük bir tehlike içine girmiştir. Çünkü 2001 Krizi sonrasında Türkiye, uluslararası piyasalardan büyük çaplı finansal kaynak ve ucuz kredi bulma imkânına kavuşmuştur. Bu süreçte giderek artan cari açık sorunu, önceleri yükselen faiz oranlarıyla ülkeye sıcak para girişi, daha sonraları ise şirket birleşmeleri ve özelleştirmelerden sağlanan doğrudan yatırımlar ile bastırılmaya çalışılmış. Türkiye, özel sektörün aşırı borçlanmasına bağlı olarak 2002 sonrasında küresel finans piyasalarına net borçlanıcı olarak girmiştir. 2003 başında

129.6 milyar dolar olan toplam dış borç stoku, 2008'in Haziran ayı itibariyle 284.4 milyar dolara yükseldi. Bu yıllar arası ortaya çıkan 154.4 milyar dolarlık net yeni dış borcun ana kaynağı ise özel sektörün borçlanmasıydı (Yeldan, 2009).

2008 Küresel Krizinin Türkiye üzerindeki etkileri ise 2008 yılının son çeyreğinde belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Tüketici ve reel kesim güven endekslerinde meydana gelen olumsuz seyir ve düşük kapasite kullanım oranları göz önüne alındığında dünyada ki iktisadi faaliyetlerdeki gerileme Türkiye'yi de etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluk ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarında görülen sert düşüşler, toplam dış talebin daralmasına, küresel ihracatta ki genişlemenin 2008 yılının son çeyreğinden itibaren sert bir şekilde gerilemesine neden olmuştur. Bu durumun doğal sonucu olarak, ihracatın toplam gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı yüksek olan ülkeler bu durumdan ciddi şekilde etkilenmişlerdir. Dış talep koşullarındaki bozulmaya paralel olarak yaşanan belirsizliğin etkisiyle, tüketici ve reel kesim güveni son yılların en düşük seviyesine gerilemiş, basta yatırım talebi olmak üzere iç talepte de sert bir daralma yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu durum Türkiye'yi farklı kanallarda etkilemiştir bu kanalları belirtmek gerekirse (Bahar ve Pehlivan,2014).

- a. Aşırı-riskli varlık ticareti kanalı (birinci finans kanalı)
- b. Kredi Kanalı (ikinci finans kanalı)
- c. Ticaret Kanalı
- d. Yatırım Kanalı
- e. Genel güven azalışı

Aşırı-riskli varlık kanalı, İç finans piyasalarının yeterince gelişmemiş olması ve son yıllarda küresel piyasalarda yaygınlaşan karışık yatırım ürünlerinin Hane halkı tarafından kavranamaması yüzünden ticaretinin yapılamıyor olmasından dolayı Türkiye'yi çok fazla etkileyen bir kanal olmamıştır. Ancak bu kanal PIIGS ülkeleri üzerinde ciddi etkilerde bulunmuştur.

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle alınan önlemler sayesinde küresel krizde bankacılık sektöründe ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Ancak hem bankalar hem de şirketlerin yurtdışından sağlayacakları fonlar iç kaynaklı önlemlerle istenilen düzeyde giderilememiştir. Yurtdışındaki bankalardan ya da kredi kuruluşlarından sağlanan krediler. Krizin etkisiyle kredi kanalı daralmış bu daralma, şirketleri ve bankaları bilançolarını küçültmeye zorlamıştır. Büyük şirketlerin aldıkları

kredilerin azalması ise bu şirketlerin tedarik zincirlerini etkilemiş, bu durumda, tedarik zincirlerindeki küçük ve orta boy işletmeler d esnaf ve çalışanlar üzerinde ciddi biçimde hissedilmiştir (Bahar ve Pehlivan, 2014).

Dış ticaret kanalı Türkiye'nin etkilendiği bir diğer kanaldır. AB üyesi ülkeler Türkiye'nin toplam ticaret hacminin yarıya yakını oluşturmaktadır. Küresel krizin nedeniyle AB'nin kriz yıllarında ortalama %4 - %4,5 arasında küçülmüş olması Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü AB ülkelerinde ki olası durgunluk ve reel gelir kayıpları ciddi bir dış talep azalmasına neden olmuştur (Kutay, 2010).

Krizin Türkiye'ye bulaşma kanallarından dördüncüsü ise yatırım kanalıdır. Burada ki Yatırımlardan kasıt Uluslararası Doğrudan Yatırımlardır 2001 krizi sonrasında izlenen politika değişikliklerinin olumlu sonuçlarının Türkiye'nin ekonomik performansına yansımalarıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2005 yılında 10 milyar, 2006 yılında 20,2 milyar ve 2007 yılında 22 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye 2007 yılında çektiği 22 milyar dolar tutarındaki uluslararası doğrudan yatırım ile dünya genelinde yirmi üçüncü, gelişmekte olan ülkeler arasında ise dokuzuncu sırada yer almıştır. Küresel kriz tüm ülkelerle birlikte Türkiye'de de uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin azalmasına neden olmuştur. 2007 yılında 22 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2008 yılında 18,3 milyar dolara ve 2009 yılında da 7,6 milyar dolara düşmüştür. 2008 ve 2009 yılları kıyaslandığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında % 58,4 oranında bir düşüş gözlenmektedir. Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye girişlerinde ABD ve AB ülkelerinin payı oldukça yüksektir ve bu ülkelerin küresel krizden en çok etkilenen ülkeler olması yatırım kanalında düşüşlerin temel nedenidir (İpek ve Biniş, 2010).

Genel güven azalışı kanalı artan risk algılamasının ve azalan güvenin tüketici ve yatırımcı davranışlarını olumsuz etkilemesidir. Krizin yaratmış olduğu belirsizlik ortamından en hızlı olumsuz etkilenen kalem özel yatırım harcamaları olmuştur. Aynı ortamın ekonomik aktivistlerin psikolojisinde ve dolayısıyla bekleyişlerinde neden olacağı bozulma ile özellikle dayanıklı tüketimin hızla daralması kaçınılmaz olmuştur. Tüketici ve yatırımcıların uygulanan ya da uygulanacak olan ilgili iktisat politikalarına olan güvenlerindeki azalma ve belirsizlikler de ekonomik aktivistlerin davranışlarını olumsuz etkilemiştir (Bahar ve Pehlivan,2014).

Krizin Türkiye’de yarattığı etkiyi toparlayacak olursak Türk Bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra yeniden yapılandırılmış ve risklere duyarlı olması küresel krize karşı daha dayanıklı olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan, küresel likidite krizi olarak dünyada başlayan ve küresel resesyona dönüşen bu kriz Türkiye’yi en çok yabancı kaynak bulmak ve dış borçların finansmanı konularında zorlamıştır. Küresel likidite krizi, risk algılamasını olumsuz etkilemiş ve borçlanma maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bunlara ek olarak, büyüme oranlarında görülecek gerileme ve işsizlik oranında artış gibi faktörler de beraberinde getirmiştir (Ünal ve Kaya, 2009: 11).

Küresel ekonomik kriz karşısında tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de bir dizi önlemler almıştır. Bu önlemleri şöyle sıralamak mümkündür;

- Vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergilerin taksitlendirilmesi.
- Türklerin yurtdışındaki paralarını Türkiye’ye getirmeye yönelik yapılan düzenlemeler yapılması.
- Mevduatlara güvence verme yetkisinin TMSF den alınarak Bakanlar kuruluna devredilmesi.
- Halk Bankası kanalıyla esnaf ve sanayiciye yeni kredi imkanları sağlanması.
- SSK işveren primlerinde 5 puanlık indirim yapılması.
- Eximbank kredilerinin artırılması ve sermayesinin güçlendirilmesi.
- KOSGEB kanalı ile Kobilere faizsiz kredi sağlanması.
- Hisse senedi alım satımlarında uygulanan stopaj oranı %0’a indirilmesi.

Fakat uygulanan önlemlerin bir paket halinde sunulmayıp parça parça sunulması kamuoyu tarafından algıda eksikliklere yol açmıştır. Nitekim krizin derinleşmesi ve hükümetin parça parça aldığı önlemlerin yetersizliğinin anlaşılması üzerine tekstilden doğuya göç teşviki, internette özel iletişim vergisi indirimi, hurda indirimi gibi çeşitli düzenlemeleri bir arada barındıracak bir dizi extra önlemler paketleri alınmaya gidilmiştir (Ünal ve Kaya, 2009:22).

Bu önlemleri likidite destekleri, vergi destekleri, istihdam destekleri, yatırım destekleri, üreticiye ve ihracatçıya sağlanan kredi ve garanti düzenlemeleri ve ar-ge destekleri olarak gruplandırabilir (Öksüzler ve Teyyare, 2010).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde kümeleme analizinden bahsedilecektir. Daha sonra kümeleme analizi yöntemlerinden bahsedilecek ve en çok kullanılan yöntemler açıklanacaktır.

4.1.Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi kavramı, 1939 yılında Tryon tarafından literatüre tanıtılmıştır. Kümeleme analizi, ölçülen objelerin birbirleriyle olan benzerliklerine göre sınıflamayı sağlayan çok değişkenli bir tekniktir. Objeler önceden tespit edilen kriterlere göre kümelendiğinden aynı kümedeki objelerin ölçülen karakteristikleri birbirine çok benzerken kümeler arası karşılaştırmalarda ölçülen karakteristikler birbirine benzemezler. Bugün literatüre kazandırılmış çok sayıda kümeleme tekniği mevcuttur. Bu tekniklerin en çok bilinenleri, hiyerarşik kümeleme analizleri, iki-yönlü kümeleme (blok kümeleme) analizi ve k-ortalama kümeleme analizidir.

Çok değişkenli istatistiksel tekniklerden birisi olan kümeleme analizi, grup sayısı bilinmeyen ve gruplandırılmamış verilerin benzerliklerine göre sınıflandırılması amacıyla kullanılmaktadır. Kümeleme analizi verilerin birimlere veya değişkenlere göre birbirlerine benzerlikleri bakımından ayrık kümelerde toplanmasını sağlayan bir tekniktir. Kümeleme analizi birbirine benzer olan bireylerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması bakımından diskriminant analizi ile birbirine benzer değişkenlerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması nedeniyle de faktör analizi ile benzerlik göstermekte olup veri indirgeme özelliği vardır (Yaylalı, Erkan ve Akan, 2006).

Diğer çok değişkenli istatistik analizlerde önemli olan verilerin normalliği varsayımı, kümeleme analizinde çok önemli olmayıp uzaklık değerlerinin normalliği yeterli görülmektedir. Kümeleme işlemi yukarıda da açıklandığı gibi belirlenen amaca göre, iki gözlemin veya iki değişkenin benzerlik(yakınlık) veya uzaklık ölçüsüne bakılarak yapılır.

Kısaca kümeleme analizi şöyle tanımlayabiliriz yapıları hakkında kesin bilgilerin bulunmadığı bir veri yığını içindeki birimleri, değişkenleri ya da birim değişkenleri birbiriyle benzer alt kümelere ayırma yöntemidir (Çakmak, Uzgören ve Keçek, 2005 :4).

Kümeleme analizinin aşamalar sırasıyla şu şekilde belirleyebiliriz.

1. Birimler arasında var olan benzerliğin belirlenebilmesi için kullanılacak ölçülerin ve değişkenlerin belirlenmesi,
2. Birimler arasındaki benzerliklerin belirlenmesinden sonra birimlerin kümelenmesi
3. Oluşturulan kümelerin uygun olup olmadığının belirlenmesi
4. Kümelerin uygun olarak elde edildiği varsayımı altında bunun istatistik geçerliliğinin ortaya konması, şeklinde sıralanabilir.

Temelde İki ayrı kümeleme yöntemi vardır. Bunlar Hiyerarşik kümeleme yöntemi ve Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleridir.

4.2.Hiyerarşik Kümeleme Yöntemi

Bu yöntemde başlangıçta her birey bir küme olarak kabul edilir ve birbirine en yakın iki birey ya da küme birleştirilir. Hiyerarşik kümeleme yönteminde özellikle işleyişin daha kolay anlaşılabilmesi için dendogramdan (ağaç grafiği) yararlanılır. Dendogram birleştirici hiyerarşik kümeleme tekniği yöntemi içinde yer alan bir grafikdir. Hiyerarşik kümeleme metotları uygulanırken kaç küme oluşacağı önceden bilinmez. Önceden tespit edilen kriterlere göre birbiriyle en fazla benzeşen objeler aynı kümenin içinde yer alır. Veri setindeki en son obje kendisine en çok benzeyen kümenin içinde yer almasına kadar kümeleme işlemine devam edilir Bu yöntem daha ayrıntılı bir biçimde aşağıdaki dört adımlı bir algoritma ile ifade edilebilir (Esen, 2012:35).

- 1-. n tane birey, n tane küme olmak üzere işleme başlanır.
- 2-. En yakın iki küme birleştirilir.
- 3.- Küme sayısı bir indirgenerek yinelenmiş uzaklıklar matrisi bulunur.
- 4.- 2 ve 3 nolu adımlar n-1 kez tekrarlanır.

Başlıca yedi tür hiyerarşik kümeleme metodu vardır. Bunlar Tek bağlantı metodu, Tam bağlantı metodu, Tartısız eşlenik grup ortalaması metodu, Tartılı eşlenik

grup ortalaması metodu, Tartısız eşlenik grup merkezi metodu, Tartılı eşlenik grup merkezi (medyan) metodu ve Ward metodudur (Varyans yöntemidir). Bu yöntemlerden en çok kullanılanları Tek bağlantı, Tam bağlantı yöntemi ve Ward Metodudur (Keziban ve Cebeci, 2012:84).

a) Tek Bağlantı (En Yakın Komşu) Metodu

Tek bağlantı kümeleme analizi hiyerarşik kümeleme analizleri içerisinde en basit olanıdır. En yakın komşuluk olarak da bilinen bu yöntemde uzaklıklar matrisi kullanılarak birbirine en yakın (uzaklık değerleri en küçük) birey ya da kümeler birleştirilmekte ve birleştirme art arda tekrarlanarak sürdürülmektedir.

Tek bağlantı tekniği sonuçları bir ağaç diyagramında veya dendogramda gösterilebilir. Ağaç yapıdaki dallar, kümeleri göstermektedir. Bu metot birbirinden yeterince ayrıık olan kümeleri tespitite oldukça iyidir. Tek bağlantı metoduyla oluşturulan kümedeki değerler, diğer kümedeki değerlere göre birbirine daha çok benzer (Çakmak ve diğerleri, 2005).

b) Tam Bağlantı (En Uzak Komşu) Metodu

En uzak komşuluk olarak da bilinen bu yöntem, tek bağlantı yönteminden farklı olarak, uzaklıklar matrisi kullanılarak birbirine en uzak birey ya da kümeler birleştirilmekte ve birleştirme ard arda tekrarlanarak sürdürülmektedir.

Tam bağlantı tekniği, aynı küme içerisinde bulunan gözlemlerin uzaklıklarının belirli bir değerden küçük olması durumunda tüm kümelerin sağlıklı bir biçimde oluşturulmasını garanti edememektedir (Keziban, ve Cebeci, 2012:85).

c) Ward Metodu

Ward's tekniğinde amaç, kümeler içindeki varyansı minimum kılmaktır. Bu amaçla aşağıdaki hata kareler toplamına ilişkin formülden yararlanılır:

$$ESS = \sum_{i=1}^n x_i^2 - 1/n \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2$$

Burada x_i , i inci gözlemin skorudur. Kümeleme sürecinin ilk adımında, her bir gözlem bir küme olduğundan ESS sıfırdır. Ward tekniği. ESS' de minimum artışta sonuçlanan gruplar veya gözlemleri elde edilmesi ile devam eder (Çakmak ve diğerleri, 2005).

4.3. Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Teknikleri

Çalışmada oluşturulacak küme sayısı konusunda ön bilgi elde edilmiş ise ya da araştırmacı çalışma için gerekli küme sayısına karar vermiş ise bu durumda hiyerarşik yöntemler yerine hiyerarşik olmayan başka bir deyişle aşamalı olmayan küme yöntemlerine başvurulur. Söz konusu yöntemlerin teorik geçerliliklerinin daha güçlü olması bunların neden tercih edildiğinin bir diğer göstergesidir. Bunlar içerisinde en çok kullanılan Mac Queen tarafından geliştirilmiş olan k-ortalama yöntemi ile en çok olabilirlik yöntemidir.

k-ortalamlar tekniği çok sayıda birimden elde edilmiş sürekli p değişkenli verileri küme içi kareler toplamalarını minimize edecek biçimde k kümeye ayırır. Birimlerin az sayıda kümeye yerleştirilmesi tekrarlı bir işlemle yapılır. Her tekrarlama birimler farklı kümeler atılarak en uygun çözüm permütasyonel bir biçimde gerçekleştirilir (Yalçın, 2013:16).

Kümeleme analizinden sağlıklı bir sonuç elde edilebilmesi için değişkenlerin seçimi ve küme sayısının belirlenmesi önemlidir. Küçük örneklemelerde küme sayısının belirlenmesi için aşağıdaki eşitlik sık kullanılmaktadır.

$$k = (n/2)^{1/2}$$

Mariot tarafından önerilen yöntemde ise;

$$M = k^2 |W|$$

Burada en küçük M değerini veren küme sayısı gerçek küme sayısıdır. W ise grup içi kareler toplamı matrisidir.

Calinsky ve Harabasz tarafından geliştirilen yöntemde ise;

$$C = [iz(B)/k - 1] / [iz(W)(n = k)]$$

Eşitliğini en büyükleen k değeri küme sayısıdır. Burada B ve W sırasıyla gruplar arası ve grup içi kareler toplamı matrisleridir (Çakmak ve diğerleri, 2005).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANALİZ

Bu bölümde analizde kullanılan yöntemlerden bahsedilecek olup daha sonra analize geçilecektir. Başlangıçta her değişken tek tek incelenip ortaya çıkan kümeler belirlenecektir. Daha sonra tüm değişkenler yıllar itibariyle toplu olarak ortaya konulacak ve oluşturdukları kümeler saptanmaya çalışılacaktır.

5.1. Kullanılan Yöntem ve Veriler

Araştırmada, AB'ye üye devletlerin ve Türkiye'nin 2007, 2008, 2009 ve 2010 yıllarına ait verileri kullanılmıştır. Verilerin analizinde Kümeleme Analizi, Ward Metodu kullanılarak kümeler yıllar itibariyle oluşturulmuş ayrıca Microsoft Excel ve SPSS 11.5 paket programından yararlanılmıştır.

5.2. Analize Dahil Edilen Ülkeler

Analize günümüzdeki 28 AB üyesi ülke ve aday olan Türkiye dahil edilmiştir. Analize dahil edilen AB ülkeleri; Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan ve Hırvatistan'dır.

5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler

Veriler Eurostat veri tabanından "<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>" elde edilmiştir. Analizlerde 2007, 2008, 2009 ve 2010 yıllarına ait veriler ele alınmıştır. İnceleme, ekonomik ve parasal birliğe geçiş için gerekli olan kriterlerin kriz dönemleri boyunca Türkiye'yi ne ölçüde Maastricht kriterlerine yakınlılaştırıp uzaklaştırdığını kontrol etmemize yardımcı olacak, bu açıdan ele alınan değişkenler Maastricht Kriterleri doğrultusunda şunlardır. Karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülen enflasyon değerlerindeki yıllık değişim oranı, ülkelerin kamu borç stoklarının GSYH' ye oranı, ülkelerin bütçe açıklarının GSYH' ye oranı ve 10 yıllık devlet tahvillerinin getirisi şeklinde belirlenen uzun dönem faiz oranlarıdır.

5.4. Literatür İncelenmesi

Bayraktutan ve Bayraktar (2004), Maastricht Yakınlaşma Kriterleri çerçevesinde, AB ülkelerinin mevcut durumu ortaya konmuş ve aday ülkelerin yakınlaşma kriterlerine ne ölçüde yakın olduklarını tespit edilerek, yeni üyeler ve diğer aday ülkelerle Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Sonuç kısmında ise Türkiye'nin parasal birlik için AB bağlamında öngörülen yakınlaşma kriterleri unsurlar açısından AB hedefine uzak olduğu ortaya konmuştur.

Berberoğlu(2011), 2008 Global Krizi'nin Avrupa Birliği ve Türkiye'yi ne ölçüde etkilediğini ve bu kriz sürecinde ülkemizin AB'den uzaklaşıp uzaklaşmadığını saptayarak değerlendirmesini yapmıştır. Uygulama bölümünde ise, çok değişkenli istatistiksel tekniklerden biri olan Kümeleme Analizi hakkında genel bir bilgi verilerek, AB Üyeleri ve Türkiye'yi krizin yaşandığı her yıl itibariyle, seçilen ekonomik değişkenlere göre kümeleyip, bu kriz döneminin çalışmada yer alan tüm ülkeleri ne ölçüde etkilediğini ortaya koyulmuştur. Sonuç bölümünde ise, kümeleme analizi ile ulaşılan bilgilere dayanarak Türkiye'nin 2008 Global Krizi döneminde AB üyeliği yolundaki durumu değerlendirilmiştir. Sonuçta, Türkiye'nin AB üyesi olmaması nedeniyle üye ülkelerin yararlandığı birçok avantajdan yoksun kalmasına karşın, krizden AB'ye üye ülkeler ile eşit düzeyde etkilendiğini, bir başka deyişle tek başına kalsa da krize iyi direnç gösterdiğini saptanmıştır. (Berberoğlu,2011)

Akçay (2008), AB üyesi ülkelerin EPB alanına dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken enflasyon, faiz, döviz kuru ve devletin finansal durum kriterlerinden bütçe ve borç kriterinden yararlanarak yaptığı analizde Türkiye ekonomisinin 1997-1998 yıllarında dünyada yaşanan finansal krize ve ülkede yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerine rağmen, Türkiye AB tarafından konulmuş ekonomik kriterleri karşılamada 1997 yılından beri oldukça önemli düzeyde ilerleme kaydederek bugün, büyük ölçüde işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olduğu ortaya konulmuştur. (Akçay, 2008:22)

Morgil (2013), Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri ekonomik yönden incelenmiş ve sonuç kısmında Türkiye'nin tam üyelik sürecini hızlandırması ve Maastricht Kriterlerini gerçekleştirmesinin gerekliliği ortaya konmuştur.

Kutlu ve Kavrukkoca (2007), Eşbütünleşme yönteminin yararlanarak Hırvatistan, Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ın Maastricht Kriterlerini karşılama kapasitesi belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında bütçe kriterinin Türkiye dışında diğer ülkelerce sağlanamadığı belirlenmiştir.

Akça, (2010), Türkiye'nin Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne girmedeki yeterliliğinin benzerlik ve yakınsama kavramları bakımından incelemiştir. Çalışma, karşılaştırmalı ve betimleyici yollarla yürütülmüştür. Sonuç kısmında Türkiye hala bütün yakınsama kriterlerini tam olarak karşılamıyor olmasına rağmen, dikkate alınan bütün göstergelerde çoğunlukla sürekli bir yakınsama olduğuna işaret edilmiştir.

Aka ve Gürsoy (2012), Maastricht Kriterleri bağlamında Türkiye'nin AB üyeliği incelenmiştir. Sonuç kısmında Türkiye'nin 2001 yılından itibaren yakaladığı ekonomik gelişmelere rağmen Maastricht kriterlerini yakalayamadığı ortaya konmuş ve makro ekonomik göstergeler dikkate alındığında Türkiye'nin AB'ye yakınsamasına rağmen henüz yeterli düzeyi sağlayamadığı belirtilmiştir.

Yılmaz ve Kaya (2005), Avrupa Birliği'ne tam üye yirmi beş ülke ve aday üç ülkenin beş ekonomik performans değişkeni çerçevesinde nasıl kümelenme gösterdiklerini araştırılmış. Çalışmada enflasyon, bütçe dengesinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı, toplam kamu borçlarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı, uzun dönem faiz oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla değişkenleri kullanılmıştır. Veriler değişkenlerin 1997–2003 dönemi ortalamalarını kapsamaktadır. Çalışmada hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden k-ortalama kümeleme metodu kullanılmıştır. Sonuç kısmında ise genişleme süreci çerçevesinde Lüksemburg tek başına, AB'nin yeni üyeleri büyük bir çoğunlukla kendi aralarında, eski üyeler büyük bir çoğunlukla kendi aralarında ve aday ülkelerden Romanya ve Türkiye ise ikili bir küme oluşturdukları saptanmıştır. Aday ülkelerden Bulgaristan'ın incelenen bu beş değişken açısından üye ülkelerle aynı kümeyi paylaştığı, Romanya ve Türkiye'nin ise benzer konumda oldukları ortaya konulmuştur.

5.5 Analiz Sonuçları

5.5.1 Enflasyon Oranındaki Gelişmelere göre analiz sonuçları

Maastricht Antlaşması'nda üye ülkelerdeki enflasyonlarına ilişkin olarak Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121.maddesinde, öngörülen “Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol”ün 1.maddesinde “Enflasyon tanımlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülür.” İfadesi yer almıştır. Bu kapsamda Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat, üye ülke kuruluşlarıyla Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP) oluşturarak, bu endeksi 1997 yılında kullanmaya başlamıştır. Böylece ülkeler arası enflasyon karşılaştırma imkânı oluşturulmuştur.

Tablo 1. AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’de Enflasyon Oranında Gelişme (Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde yıllık ortalama değişim oranı)

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	2,3	1,8	4,5	0	2,3	3,4	2,6
Bulgaristan	7,4	7,6	12	2,5	3,0	3,4	2,4
Çek Cumhuriyeti	2,1	3	6,3	0,6	1,2	2,1	3,5
Danimarka	1,9	1,7	3,6	1,1	2,2	2,2	2,7
Almanya	1,8	2,3	2,8	0,2	1,2	2,5	2,1
Estonya	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2
İrlanda	2,7	2,9	3,1	-1,7	-1,6	1,2	1,9
Yunanistan	3,3	3,0	4,2	1,3	4,7	3,1	1,0
İspanya	3,6	2,8	4,1	-0,2	2,0	3,1	2,4
Fransa	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3	2,2
Hırvatistan	3,3	2,7	5,8	2,2	1,1	2,2	3,4
İtalya	2,2	2,0	3,5	0,8	1,6	2,9	3,3
Kıbrıs	2,2	2,2	4,4	0,2	2,6	3,5	3,1
Letonya	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3
Litvanya	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2
Lüksemburg	3,0	2,7	4,1	0,0	2,8	3,7	2,9
Macaristan	4,0	7,9	6	4,0	4,7	3,9	5,7
Malta	2,6	0,7	4,7	1,8	2,0	2,5	3,2
Hollanda	1,7	1,6	2,2	1,0	0,9	2,5	2,8
Avusturya	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7	3,6	2,6
Polonya	1,3	2,6	4,2	4,0	2,7	3,9	3,7
Portekiz	3,0	2,4	2,7	-0,9	1,4	3,6	2,8
Romanya	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8	3,4
Slovenya	2,5	3,8	5,5	0,9	2,1	2,1	2,8
Slovakya	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7	4,1	3,7
Finlandiya	1,3	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2
İsveç	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4	0,9
İngiltere	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5	2,8
Referans değerleri	2,86	2,8	4,06	1,5	2,4	3,07	
Türkiye	9,3	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5	9,0

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/searchdatabase> (2014)

Maastricht Kriterlerinde belirtilen toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir ifadesinden yararlanılarak örnek referans değer 2011 yılı için şöyle hesaplanabilir.

En düşük enflasyonlu üç ülke:	$1,2+1,4+2,1=4,7$
(İrlanda, İsveç, Çek Cumhuriyeti)	
Enflasyon Ortalaması:	$4,7 / 3=1,57$
Referans Değer:	$1,57+1,5=3,07$

Türkiye ekonomisi uzun yıllar çift haneli yüksek enflasyon sıkıntısı yaşamıştır. Ülkedeki Siyasi iktidarlar, bütçe açıklarını kapatmak için sürekli karşılıksız para bastırmış ve sonucunda da sürekli yüksek enflasyon yaratmışlardır. T.C. Merkez Bankası'nın giderek bağımsızlaşmasının ve enflasyon hedeflemesi stratejisinin sonucu olarak bu sorun giderek azalmış hatta enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmiştir. Fakat Maastricht Kriterleri açısından değerlendirdiğimizde ki tabloda da anlaşılabacağı gibi. Türkiye'nin hala %2 bandının çok yüksekinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Enflasyon Oranında Değişmeler doğrultusunda oluşturulmuş kümeler.

Ülkeler/Yıllar	2007 Küme Sayısı			2008 Küme Sayısı			2009 Küme Sayısı			2010 Küme Sayısı		
	2	3	4	2	3	4	2	3	4	2	3	4
Belçika	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bulgaristan	2*	2	2	2*	2*	2*	1	2	2	1	1	1
Çek Cumhuriyeti	1	1	3	1	3	3	1	1	1	1	1	1
Danimarka	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Almanya	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Estonya	2*	2	2	2*	2*	2*	1	1	1	1	1	2
İrlanda	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	2	3
Yunanistan	1	1	3	1	1	1	1	1	1	2*	3*	1
İspanya	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fransa	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hırvatistan	1	1	3	1	3	3	1	2	2	1	1	1
İtalya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kıbrıs	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Letonya	2*	3*	4	2*	2*	4	2*	3*	3	1	2	2
Litvanya	2*	2	2	2*	2*	2*	2	3*	3	1	1	1
Lüksemburg	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Macaristan	2*	2	2	1	3	3	2*	3*	3	2*	3*	3
Malta	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
Hollanda	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Avusturya	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Polonya	1	1	3	1	1	1	2*	3	3	1	1	1
Portekiz	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Romanya	2*	2	2	1	3	3	2*	3*	4*	2*	3*	3
Slovenya	1	1	3	1	3	3	1	1	1	1	1	1
Slovakya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Finlandiya	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
İsveç	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
İngiltere	1	1	3	1	1	1	1	2	2	1	1	1
Türkiye	2*	3*	4*	2*	2*	2*	2*	3*	4*	2*	3*	4*

Not: * Şeklinde ifade edilen kümeler Türkiye ile aynı kümede yer alan ülkeleri ifade etmektedir.

2007 yılında kriz öncesi dönemde oluşturulan kümelere baktığımızda küme sayısı 2 olarak belirlendiğin de Türkiye'nin Macaristan, Litvanya, Letonya, Romanya, Estonya ve Bulgaristan'la enflasyon oranları bakımından yakınlık gösterdiği gözlemlenmiş küme sayısının 3'e çıkarılması sonucu Türkiye ve Letonya'nın ortak kümede bulunduğu küme sayısının 4 olarak belirlenmesi halinde Türkiye'nin yalnız başına bir küme oluşturduğu gözlemlenmiştir.

2008 kriz yılında ise oluşturulan kümelerle bakıldığında ise Türkiye'nin enflasyon oranları bakımından oluşturulan kümelerle yaklaştığı gözlemlenmekte hatta küme sayısı 4 olduğunda üye ülke Letonya'nın en uzak küme olduğu Türkiye'nin Litvanya Estonya Bulgaristan'la ikinci en uzak kümeyi oluşturduğu görülmektedir.

2009 yılında Türkiye Romanya'ya yaklaştığı ancak oluşturdukları kümelerin diğer kümelerden uzaklaştığı ve küme sayısı artırıldıkça Türkiye'nin tek başına küme oluşturduğu 2010 yılına gelindiğinde bunun devam ettiği görülmektedir. Bu duruma neden olarak özellikle kriz döneminde Üye ülkelerde genel olarak yaşanan fiyat artışları Türkiye'yi bu ülkelere yaklaştırmışsa da takip eden yıllarda eğilim eski haline gelmesi gösterilebilir.

6.5.2 Uzun Dönem Faiz Oranlarındaki Değişime Göre Analiz Sonuçları

Faiz oranlarına ilişkin olarak; Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmanın 121'inci maddesinde öngörülen yaklaşma kriterlerine ilişkin protokolün 4'üncü maddesinde, "Faiz oranları, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, devlet tahvilleri ve benzeri menkul kıymetler bazında ölçülür." hükmü yer almaktadır. Faiz oranlarına ilişkin yaklaşma kriterinin değerlendirilmesinde, 10 yıllık devlet tahvillerinin getirisi kullanılmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu tahvillerin faiz oranlarının 12 aylık dönemler itibarıyla ortalamaları alınmaktadır.

Tablo 3. AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’de Uzun Dönem Faiz Oranları

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	3,81	4,33	4,42	3,90	3,46	4,23	3,00
Bulgaristan	4,18	4,54	5,38	7,22	6,01	5,36	4,50
Çek Cumhuriyeti	3,80	4,30	4,63	4,84	3,88	3,71	2,78
Danimarka	3,81	4,29	4,28	3,59	2,93	2,73	1,40
Almanya	3,76	4,22	3,98	3,22	2,74	2,61	1,50
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	3,76	4,31	4,53	5,23	5,74	9,60	6,17
Yunanistan	4,07	4,50	4,80	5,17	9,09	15,75	22,50
İspanya	3,78	4,31	4,37	3,98	4,25	5,44	5,85
Fransa	3,80	4,30	4,23	3,65	3,12	3,32	2,54
Hırvatistan	4,43	4,93	6,04	7,83	6,29	6,54	6,13
İtalya	4,05	4,49	4,68	4,39	4,04	5,42	5,49
Kıbrıs	4,13	4,48	4,60	4,60	4,60	4,60	5,79
Letonya	4,13	5,28	6,43	12,36	10,34	5,91	4,57
Litvanya	4,08	4,55	5,61	14	5,57	5,16	4,83
Lüksemburg	3,30	4,46	4,61	4,23	3,17	2,92	1,82
Macaristan	7,12	6,74	8,24	9,12	7,28	7,64	7,89
Malta	4,32	4,72	4,81	4,54	4,19	4,49	4,13
Hollanda	3,78	4,29	4,23	3,69	2,99	2,99	1,93
Avusturya	3,80	4,30	4,36	3,94	3,23	3,32	2,37
Polonya	5,23	5,48	6,07	6,12	5,78	5,96	5,00
Portekiz	3,91	4,42	4,52	4,21	5,40	10,24	10,55
Romanya	7,23	7,13	7,70	9,69	7,34	7,29	6,68
Slovenya	3,85	4,53	4,61	4,38	4,83	4,97	5,81
Slovakya	4,41	4,49	4,72	4,71	3,87	4,45	4,55
Finlandiya	3,78	4,29	4,29	3,74	3,01	3,01	1,89
İsveç	3,70	4,17	3,89	3,25	2,89	2,61	1,59
İngiltere	4,37	5,06	4,50	3,36	3,36	2,87	1,74
Referans değerleri	5,60	6,22	6,05	5,27	4,87	4,61	5,11
Türkiye	18,0	18,4	19,1	11,5	8,2	8,7	6,5

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/searchdatabase>
(2014)

Maastricht kriterlerinde belirtilen üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır ifadesinden yararlanarak 2011 yılı için örnek referans değer şöyle belirlenebilir.

En düşük enflasyonlu üç ülkenin faiz ortalaması: $2,61+2,61+2,73=7,95 / 3 = 2,65$ (Almanya, İsveç, Danimarka)

Referans Değer: $2,65+2=4,65$

Euro bölgesine girdikten sonra Avrupa Merkez Bankası’nın saptadığı faiz, üye ülkelerin çoğu için borçlanma faizinin belirleyicisi olmuştur. Dolayısıyla bu ülkelerin

faizleri Almanya'nın devlet tahvili faiz oranlarına yaklaşmıştır. Bu faizler tablodan da anlaşılacağı gibi belirli yıl süresince ortalama olarak %3-%4 bandında seyretmiştir.

Euro bölgesinde ki ülkelerin çoğu bu %3-4 bandından yararlanarak, ucuz borçlanmaya gitmişlerdir. Bu da, bu ülkelerin mali disiplinden tamamen kopmalarını sağlamıştır. Küresel Ekonomik Krizin, Euro Bölgesi'ni bu denli etkilemesinin sebeplerinden bir tanesi de ülkelerin gereksiz yere ucuza borçlanmaları ve bu ucuz borçlanmayı bir gelir gibi düşünmeleri olmuştur.

Türkiye'de ise enflasyon oranında olduğu gibi uzun dönem faiz oranlarında da, Euro Bölgesi ülkelerine göre referans değerlerinin çok uzağındadır. Dünya ekonomi piyasalarında %6'lık bant, kritik eşik olarak görüldüğü dikkate alınırsa Türkiye'nin son yıllarda yakaladığı ortalama %7.5 seviyelerine faiz oranı hala yüksek olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4: Uzun Dönem Faiz Oranına göre oluşturulmuş kümeler.

Ülkeler/Yıllar	2007 Küme Sayısı			2008 Küme Sayısı			2009 Küme Sayısı			2010 Küme Sayısı		
	2	3	4	2	3	4	2	3	4	2	3	4
Belçika	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bulgaristan	1	1	1	1	2	2	2*	2	2	2*	2	2
Çek Cumhuriyeti	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Danimarka	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Almanya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2*	2	2
Yunanistan	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2*	3*	4
İspanya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
Fransa	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hırvatistan	1	1	2	1	2	2	2*	2	2	2*	2	2
İtalya	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Kıbrıs	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Letonya	1	1	2	1	2	2	2*	3*	4*	2*	3*	4*
Litvanya	1	1	1	1	2	2	2*	3*	4*	2*	2	2
Lüksemburg	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Macaristan	1	2	3	1	1	3	2*	2	2	2*	3	4*
Malta	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Hollanda	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Avusturya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Polonya	1	1	2	1	2	2	1	1	3	2*	2	2
Portekiz	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2*	3*	2
Romanya	1	2	3	1	2	3	2*	2	2	2*	1	4*
Slovenya	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Slovakya	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3
Finlandiya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İsveç	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İngiltere	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Türkiye	2*	3*	4*	2*	3*	4*	2*	3*	4*	2*	3*	4*

Not: * Şeklinde ifade edilen kümeler Türkiye ile aynı kümede yer alan ülkeleri ifade etmektedir.

Uzun dönem faiz oranlarına göre oluşturulmuş kümeler tablosuna bakıldığında özellikle 2007 ve 2008 yılların da Türkiye'nin AB'ye üye ülkelere yaklaşmadığı ancak küresel kriz sonrası AB'ye üye ülkelerin borçlanma arayışları sonucu artırılan faiz oranları neticesin de Türkiye 2009 yılında küme sayısı 4 olarak ele alındığında Letonya ve Litvanya'yla aynı kümede yer aldığı 2010 yılında ise Macaristan Romanya özellikle krizin yıkıcı etkiler yarattığı Yunanistan ile aynı küme de yer aldığı görülmektedir.

Oluşturulan kümelere bakıldığında Türkiye'nin faiz oranları kriterinin uzağında olduğu ancak kriz sonrası bazı ülkelerde yaşanan ciddi faiz artışlarının Türkiye'yi bu ülkeler yaklaştırdığı görülmüştür.

5.5.3 Borç Stokunun GSYH oranındaki değişimine göre analiz sonuçları.

Bu kritere göre üye ülkelerin toplam kamu borçlarının GSYH'nin %60'ını aşmaması gerekliliğidir.

Tablo 5: AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye'nin Borç Stoku / GSYH (%)

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	87,9	84	89,2	95,7	95,7	98	99,8
Bulgaristan	21,6	17,2	13,7	14,6	16,2	16,3	18,3
Çek Cumhuriyeti	28,3	27,9	28,7	34,6	38,4	41,4	46,2
Danimarka	32,1	27,1	33,4	40,7	42,7	46,4	45,4
Almanya	68	65,2	66,8	74,5	82,5	80	81
Estonya	4,4	3,7	4,5	7,1	6,7	6,1	9,8
İrlanda	24,6	24,9	44,2	64,4	91,2	104,1	117,4
Yunanistan	107,5	107,2	112,9	129,7	148,3	170,3	156,9
İspanya	39,7	36,3	40,2	54	61,7	70,5	86
Fransa	64	64,2	68,2	79,2	84,4	85,8	90,2
Hırvatistan	-	-	-	36,6	44,9	51,6	55,5
İtalya	105,9	106,6	103,6	106,3	116	118,6	120,1
Kıbrıs	64,7	58,8	48,9	58,5	61,3	71,5	86,6
Letonya	10,7	9	19,8	36,9	44,4	41,9	40,6
Litvanya	17,9	16,8	15,5	29,3	37,8	38,3	40,5
Lüksemburg	6,7	6,7	14,4	15,5	19,5	18,7	21,7
Macaristan	65,9	67	73	79,8	82,2	82,1	79,5
Malta	62,5	60,7	60,9	66,5	66,8	69,5	71,3
Hollanda	47,4	45,3	58,5	60,8	63,4	65,7	71,3
Avusturya	62,3	60,2	63,8	69,2	72,3	72,8	74
Polonya	47,7	45	47,1	50,9	54,9	56,2	55,6
Portekiz	69,4	68,4	71,7	83,7	94	108,2	124,1
Romanya	12,4	12,8	13,4	23,6	30,5	34,7	37,9
Slovenya	26,4	23,1	22	35,2	38,7	37,1	54,4
Slovakya	30,5	29,6	27,9	35,6	41	43,4	52,4
Finlandiya	39,6	35,2	33,9	43,5	48,7	49,2	53,6
İsveç	45,3	40,2	38,8	42,6	39,4	38,6	38,2
İngiltere	42,7	43,7	51,9	67,1	78,4	84,3	88,7
Türkiye	46,1	39,4	39,5	45,5	39,4	37,9	36,6

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/searchdatabase> (2014)

Kamu borcu oranlarında sağlanması gereken %60 kriteri, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çoğu Euro Bölgesi ülkesi tarafından karşılanamamaktadır. Euro

Bölgesi'nin aksine ise Türkiye'nin kamu borcunda sürekli bir düşüş sağlanmaktadır. 2012 yılında Türkiye'nin kamu borcu oranı % 36.6 kadar gerilemiş Türkiye, kamu borcu kriteri açısından üye ülkelere kıyasla oldukça iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 6: Borç Stoku / GSYH (%) oluşturduğu kümeler.

Ülkeler/Yıllar	2007 Küme Sayısı			2008 Küme Sayısı			2009 Küme Sayısı			2010 Küme Sayısı		
	2	3	4	2	3	4	2	3	4	2	3	4
Belçika	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bulgaristan	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2
Çek Cumhuriyeti	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
Danimarka	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
Almanya	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	1	1
Estonya	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2
İrlanda	2*	2*	3*	2*	2*	3*	1	3	4	1	1	1
Yunanistan	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	4
İspanya	2*	2*	3*	2*	2*	3*	1	3	4	1	1	1
Fransa	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	1	1
Hırvatistan	-	-	-	-	-	-	2*	2*	3*	2*	2*	3*
İtalya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	4
Kıbrıs	1	3	4	2*	2*	3*	1	3	4	1	1	1
Letonya	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	3*	2*	2*	3*
Litvanya	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	3*
Lüksemburg	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2
Macaristan	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	1	1
Malta	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	1	1
Hollanda	2*	2*	3*	1	3	4	1	3	4	1	1	1
Avusturya	1	3	4	1	3	3*	1	3	4	1	1	1
Polonya	2*	2*	3*	2*	2*	4	1	3	4	2*	2*	3*
Portekiz	1	3	4	1	3	2	1	3	4	1	1	1
Romanya	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	2	2*	2*	3*
Slovenya	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
Slovakya	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
Finlandiya	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
İsveç	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*
İngiltere	2*	2*	3*	2*	2*	3*	1	3*	4	1	1	1
Türkiye	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*	2*	2*	3*

Not: * Şeklinde ifade edilen kümeler Türkiye ile aynı kümede yer alan ülkeleri ifade etmektedir.

Oluşturulan kümlere baktığımızda Özellikle 2010 yılında küme sayısı 4 alındığında Yunanistan ve İtalya'nın ciddi biçimde de Maastricht kriterine yakınsayan kümelerden uzaklaştığı görülmektedir buna karşın yıllar itibariyle Türkiye'nin Borç Stokunun GSYH oranı bakımından oluşturulan kümeler de Maastricht kriterine yakınsayan kümelerde yer aldığı ve bu açıdan çoğu Avrupa ülkesini geride bıraktığı gözlemlenmiştir.

5.5.4. Bütçe Açıklarının GSYH oranındaki değişimine göre Göre Analiz Sonuçları

Bu kritere göre üye ülkelerin, bütçe açıklarının GSYH'nin %3'ünü geçmemesi gerekmektedir.

Tablo 7: AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye de Bütçe Açığı / GSYH (%)

Ülkeler/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	0,4	-0,1	-0,1	-5,6	-3,7	-3,7	-4,0
Bulgaristan	1,9	1,2	1,7	-4,3	-3,1	-2,0	-0,8
Çek Cumhuriyeti	-2,4	-0,7	-2,2	-5,8	-4,7	-3,2	-4,4
Danimarka	5,2	4,8	3,2	-2,7	-2,5	-1,8	-4,1
Almanya	-1,6	0,2	-0,1	-3,1	-4,2	-0,8	0,1
Estonya	2,5	2,4	-2,9	-2,0	0,2	1,1	-0,2
İrlanda	2,9	0,2	-7,4	-13,7	-30,6	-13,1	-8,2
Yunanistan	-5,7	-6,5	-9,8	-15,7	-10,7	-9,5	-9
İspanya	2,4	2,0	-4,5	-11,1	-9,6	-9,6	-10,6
Fransa	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1	-5,3	-4,8
Hırvatistan	-	-	-	-5,3	-6,4	-7,8	-5,0
İtalya	-3,4	-1,6	-2,7	-5,5	-4,5	-3,8	-3,0
Kıbrıs	-1,2	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,4
Letonya	-0,5	-0,4	-4,2	-9,8	-8,1	-3,6	-1,3
Litvanya	-0,4	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	-3,2
Lüksemburg	1,4	3,7	3,2	-0,7	-0,8	0,1	-0,6
Macaristan	9,4	-5,1	-3,7	-4,6	-4,3	4,3	-2,0
Malta	-2,7	-2,3	-4,6	-3,7	-3,5	-2,8	-3,3
Hollanda	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,3	-4,1
Avusturya	-1,5	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5	-2,5	-2,5
Polonya	-3,6	-1,0	-3,7	-7,5	-7,9	-5,0	-3,9
Portekiz	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,3	-6,4
Romanya	-2,2	-2,9	-5,7	-9,0	-6,8	-5,6	-3,0
Slovenya	-1,4	0,0	-1,9	-6,3	-5,9	-6,3	-3,8
Slovakya	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,7	-5,1	-4,5
Finlandiya	4,2	5,3	4,4	-2,5	-2,5	-0,7	-1,8
İsveç	2,3	3,6	2,2	-0,7	0,3	0,2	-0,2
İngiltere	-2,8	-2,8	-5,0	-11,4	-10,1	-7,7	-6,1
Türkiye	0,8	-1,5	-2,8	-7,0	-2,6	-1,4	-1,6

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/searchdatabase>
(2014)

2003 yılından itibaren uygulamaya koyulan makroekonomik politikalar ve yapısal reformlar sonucu Türkiye’de bütçe açığının Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaya oranını gerilediği gözlemlenmiştir. Tabloya bakıldığında yıllar itibariyle Türkiye’nin %3 lük bandı yakaladığı görülmektedir. Ancak, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 2009 yılında bütçe açığında belli bir artış söz konusu olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Bütçe Açığı / GSYH (%) oluşturduğu kümeler.

Ülkeler/Yıllar	2007 Küme Sayısı			2008 Küme Sayısı			2009 Küme Sayısı			2010 Küme Sayısı		
	2	3	4	2	3	4	2	3	4	2	3	4
Belçika	1*	1*	1*	1	1	1	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Bulgaristan	2	2	2	1	1	2	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Çek Cumhuriyeti	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Danimarka	2	2	2	1	1	2	1*	2	2	1*	1*	1*
Almanya	1*	1*	1*	1	1	1	1*	2	2	1*	1*	1*
Estonya	2	2	2	2*	2*	3*	1*	2	2	1*	1*	2
İrlanda	1*	1*	1*	2*	3	4	2	3	3	2	2	3
Yunanistan	1*	3	3	2*	3	4	2	3	3	1*	3	4
İspanya	2	2	2	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Fransa	1*	3	4	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	3	4
Hırvatistan	-	-	-	-	-	-	1*	1*	1*	1*	3	4
İtalya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Kıbrıs	2	2	2	1	1	1	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Letonya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Litvanya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Lüksemburg	2	2	2	1	1	2	1*	2	2	1*	1*	2
Macaristan	1*	3	3	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Malta	1*	3	4	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Hollanda	1*	1*	1*	1	1	1	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Avusturya	1*	1*	1*	1	1	1	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Polonya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	3	4
Portekiz	1*	3	4	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Romanya	1*	3	4	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Slovenya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*
Slovakya	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	3	4
Finlandiya	2	2	2	1	1	2	1*	2	2	1*	1*	1*
İsveç	2	2	2	1	1	2	1*	2	2	1*	1*	2
İngiltere	1*	3	4	2*	2*	3*	2	3	4	1*	3	4
Türkiye	1*	1*	1*	2*	2*	3*	1*	1*	1*	1*	1*	1*

Not: * Şeklinde ifade edilen kümeler Türkiye ile aynı kümede yer alan ülkeleri ifade etmektedir.

2007 yılına ait kümelerde Türkiye'nin AET 'yi kuran devletlerin çoğuyla aynı kümede yer aldığı ve belirtilen Maastricht kriteri gerçekleştirmiş olan ülkelerin oluşturduğu kümede yer aldığı görülmektedir. 2008 yılında Türkiye pozisyonunu koruyamamış ve bütçe açığını GSYH oranı kriterinden uzak olan kümelerde yer almıştır. 2009 ve 2010 yıllarında Türkiye tekrardan belirtilen kritere yakınsayan kümelerde yer almıştır.

5.5.5. Tüm Değişkenler Işığında AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Analizi

Kümeleme analizinde grupların oluşmasında değişkenler arasındaki mesafe dikkate alınmaktadır. Mesafe ise objelerin veya olayların birbirine göre konumlarını ifade ederken, benzerlik ve yakınlık durumunu da gösterir. Birbirine benzer objeler için mesafe ölçüsü küçük, benzerlik ölçüsü ise yüksek olur. En çok kullanılan indeks Kareli Öklid mesafesidir ki bu da bütün değişkenlerin farklarının (mesafe) karelerinin toplamına eşittir. Pearson yakınlık matrisi kullanılarak da değişkenler arasındaki yakınlıklar tespit edilmiştir. Yakınlık matrisinde mesafe +1 ile -1 arasında değişmektedir. Ülkeler bakımından değişkenler birbirlerine yaklaştıkça yakınlık matrisi +1'e uzaklaştıkça ise -1'e yaklaşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde 2007, 2008, 2009 ve 2010 yılları için mesafe ölçüsü olarak Kareli Öklid mesafesi ve Pearson Yakınlık Matrisi kullanılmıştır. Ayrıca Hiyerarşik küme sonuçlarını göstermede dendrogram yöntemi de kullanılmış ve Küme veya grupların kombinasyonu sırasında ise Ward Tekniği tercih edilmiştir.

Yapılan analizde tablolarda yer alan değişkenler şöyle açıklanabilir;

INF: Enflasyon tanımlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla AB'ye üye ülkelerin ve Türkiye'nin Enflasyon değerlerindeki yıllık değişimini ifade etmektedir.

INT: Faiz oranları, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, devlet tahvilleri ve benzeri menkul kıymetler bazında AB'ye üye ülkelerin ve Türkiye'nin uzun dönem faiz oranlarındaki yıllık değişimini ifade etmektedir.

DEPT: Bu tanımlama AB'ye üye ülkelerin ve Türkiye'nin kamu borç stoklarının GSYH'ye oranındaki yıllık değişimi ifade etmektedir.

BUDG: Bu tanımlama AB'ye üye ülkelerin ve Türkiye'nin bütçe açıklarını GSYH'ye oranındaki yıllık değişmeyi ifade etmektedir.

Korelasyon katsayısı, iki değişkenin arasındaki lineer ilişkinin yönünü ve miktarını ifade eden bir niceliktir. -1 ile +1 arasında değer alır. "r" korelasyon katsayısı olmak üzere korelasyonun derecesi şöyle sıralanabilir;

Kuvvetli(-): $-1 \leq r \leq -0.9$

Orta(-): $-0.9 \leq r \leq -0.5$

Zayıf(-): $-0.5 \leq r \leq 0$

Orta(+): $0.5 \leq r \leq 0.9$

Kuvvetli(+): $0.9 \leq r \leq 1$

5.6.5.1. 2007 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları.

Tablo. 9: 2007 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Korelasyonu.

	INF	INT	DEPT	BUDG
INF	1			
INT	,547**	1		
DEPT	-,401**	-,079	1	
BUDG	-,167	-,195	-,478*	1

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlı; ** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı.

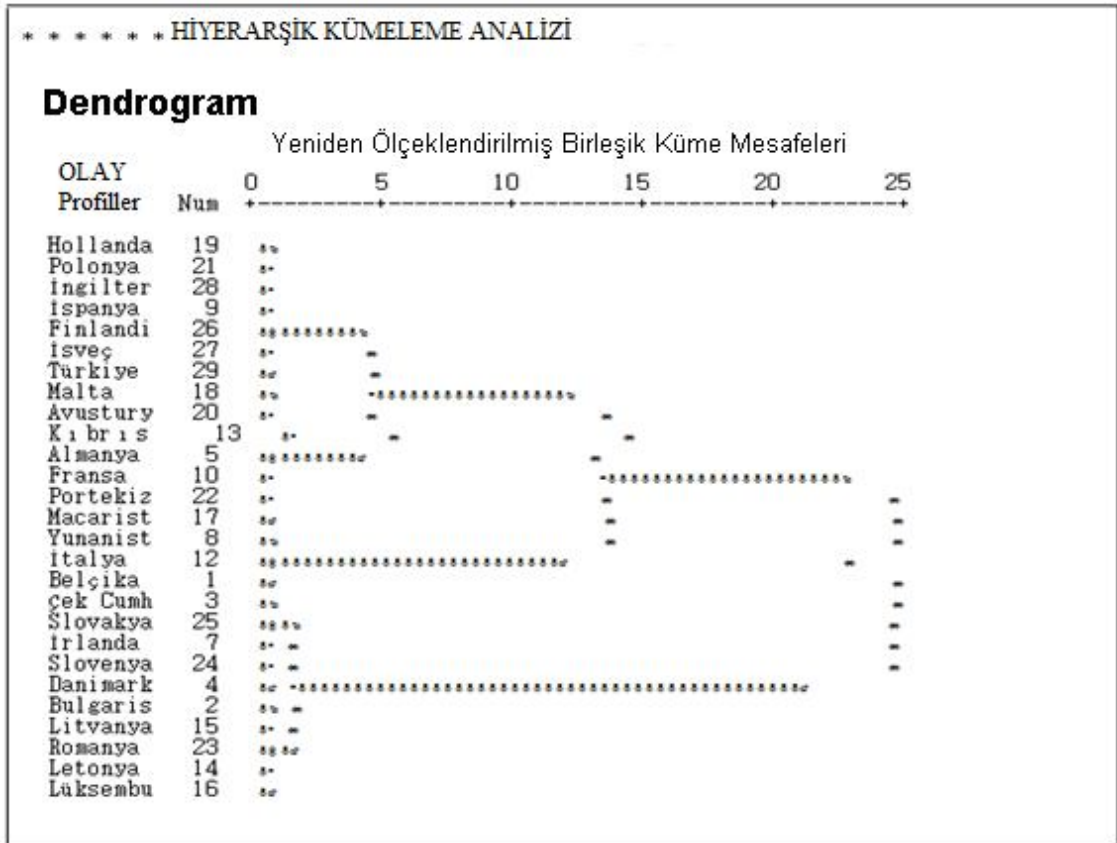
2007 Yılı için Pearson korelasyon tablosuna baktığımızda uzun dönem faiz oranlarıyla enflasyon oranları arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu enflasyon oranıyla kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir aynı zamanda enflasyon oranları ile bütçe açıklarının GSYH'ye oranını arasındaki ilişkinin yönü negatif olmakla birlikte aralarında ki ilişki oldukça zayıftır. Borç Stoklarının GSYH'ye oranı ile Bütçe Açıklarının GSYH'ye oranını arasında negatif yönlü ilişki bulunmakta olup analizde kullanılan diğer değişkenler arasında ilişki yönleri oldukça zayıftır.

Tablo 10: 2007 Yılı Aglomeratif Çizelge.

Sıra	Kümeler		Katsayı	Kümeler		Sıra
	Küme 1 (Küme 1)	Küme 2 (Küme 2)		Küme 1 (Küme 1)	Küme 2 (Küme 2)	
1	19	21	1,973	0	0	7
2	7	24	4,042	0	0	13
3	18	20	6,360	0	0	12
4	3	25	9,034	0	0	15
5	2	15	13,154	0	0	14
6	5	10	18,107	0	0	9
7	19	28	23,395	1	0	20
8	9	26	30,166	0	0	11
9	5	22	41,726	6	0	16
10	8	12	54,411	0	0	22
11	9	27	67,792	8	0	20
12	13	18	87,323	0	3	19
13	4	7	110,283	0	2	15
14	2	23	134,657	5	0	18
15	3	4	161,590	4	13	23
16	5	17	199,930	9	0	19
17	14	16	238,696	0	0	18
18	2	14	319,028	14	17	23
19	5	13	406,439	16	12	24
20	9	19	525,096	11	7	21
21	9	29	735,193	20	0	24
22	1	8	1095,546	0	10	25
23	2	3	1620,624	18	15	26
24	5	9	3466,307	19	21	25
25	1	5	8978,234	22	24	26
26	1	2	19550,629	25	23	0

Estonya ve Hırvatistan için veriler bulunamadığından 2007 yılı analizi 26 Ülke arasında yapılmıştır. Aglomeratif çizelgesine göre birbirine en çok benzeyen Ülkeler 19.Ülke Hollanda ile 21.Ülke Polonya'dır. Birbirinden en uzak olan Ülkeler ise 1.Ülke Belçika ile 2.Ülke Bulgaristan'dır. Türkiye ise en çok İspanya ile benzeşmektedir.

Tablo 11: 2007 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.

Tablo 12: 2007 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.

2007 yılının da bir birine en çok benzeyen ülkeleri karşılaştırdığımızda Hollanda için enflasyon oranları değişkeni değeri 1.6, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 4.29, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkeni değeri 45.3 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise 0,2'dir. Polonya için ise enflasyon oranları değişkeni değeri 2.6, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 5.48, , kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkenin değeri 45 ve bütçe açıklarının GSYH' ye oranını değişkenin değeri -1 dir.

Birbirine en çok benzeyen ülkelerin yer aldığı A kümesi en yakın kümedir ve 1 birimlik mesafededir ve Türkiye de bu küme içerisinde yer almaktadır.

Küresel Finans Krizi Avrupa da en çok PIIGS(Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) ülkelerini etkilemiştir. Kriz öncesi dönemde bu ülkeler Yunanistan ve İtalya aynı küme de yer alırken diğer ülkelerin her biri farklı kümelerde yer almıştır.

5.5.5.2. 2008 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları.

Tablo 13: 2008 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu.

	INF	INT	DEPT	BUDG
INF	1			
INT	,482**	1		
DEPT	-,540**	-,127	1	
BUDG	-,119	-,167	-,293*	1

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlı; ** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı.

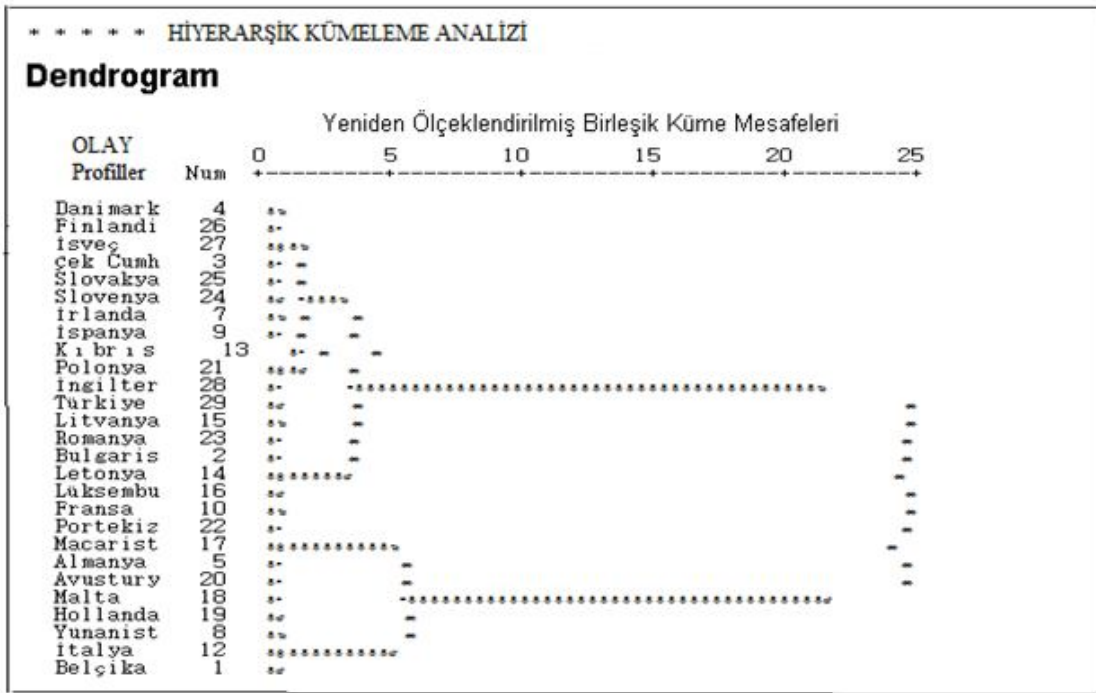
Enflasyon oranları ile uzun dönem faiz oranları arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki mevcuttur. Kamu borç stokunun GSYH'ye oranı ile bütçe açığının GSYH'ye oranı arasında negatif yönlü orta bir ilişki mevcut iken diğer değerler arasında negatif yönlü zayıf ilişkiler mevcuttur.

Tablo 14: 2008 Yılı Aglomeratif Çizelge.

Sıra 1	Kümeler		Katsayı	Kümeler		Sıra
	Küme 1	Küme 2		Küme 1	Küme 2	
1	4	26	,890	0	0	10
2	3	25	4,099	0	0	12
3	5	20	9,071	0	0	14
4	10	22	15,408	0	0	11
5	15	23	27,797	0	0	13
6	7	9	40,515	0	0	17
7	13	21	53,816	0	0	9
8	18	19	72,994	0	0	14
9	13	28	92,565	7	0	17
10	4	27	112,193	1	0	20
11	10	17	134,597	4	0	19
12	3	24	161,208	2	0	20
13	2	15	192,460	0	5	15
14	5	18	226,547	3	8	19
15	2	14	270,939	13	0	18
16	8	12	339,641	0	0	22
17	7	13	414,303	6	9	21
18	2	16	491,911	15	0	24
19	5	10	627,464	14	11	25
20	3	4	800,549	12	10	23
21	7	29	1047,500	17	0	23
22	1	8	1315,000	0	16	25
23	3	7	2028,256	20	21	24
24	2	3	3946,565	18	23	26
25	1	5	6642,496	22	19	26
26	1	2	19729,150	25	24	0

2008 Yılı için belirlenen kriterler doğrultusunda birbirine en çok benzeyen Ülkeler 4.Ülke Danimarka ile 26.Ülke Finlandiya'dır. İkinci olarak en çok benzeyen Ülkeler 3.Ülke Çek Cumhuriyeti ile 25. Ülke Slovakya'dır. En uzak ülkeler ise 1.Ülke Belçika ile 2.Ülke Bulgaristan'dır. Türkiye bu yılda Maastricht kriterlerine yaklaşma açısından en fazla 7.ülke İrlanda ile benzeşmektedir

Tablo 15: 2008 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.

Tablo 16: 2008 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.

2008 yılın da bir birine en çok benzeyen ülkeleri karşılaştırdığımızda Danimarka Enflasyon oranları değişkeni değeri 1.7, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 4.29, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkeni değeri 27.1 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise 4.8'dir. Finlandiya için ise enflasyon oranları değişkeni değeri 1.6, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 4.29, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkenin değeri 33.9 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise 5.3'tür.

Küresel finansal krizle birlikte Avrupa Birliği'nde ilk resesyona giren ülke olarak İrlanda'dır. Finansal sektörün ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığı ve dış

kaynaklara duyulan ihtiyaç, küresel krizin etkisini arttırmıştır. Ayrıca krizin ortaya çıkmasının ardından emlak piyasasında yaşanan hızlı değer kayıpları ile kamu sektöründe yoğun bir biçimde alınan tasarruf tedbirlerinin piyasalarda doğurduğu panik havası ve işten çıkarmaların artışı da etkili olmuştur.(AB Genel Sekreterliği, 2011: 5).

İtalya ise Euro bölgesinde yüksek kamu borç stoku sorunu olan bir ülke konumunda küresel krize yakalanmıştır. Ülkenin kamu maliyesinin zayıf durumu bu ülke ekonomisini kırılgan hale getirmiştir. İtalya da borç stokunun yüksekliği İtalya'yı şoklar karşısında savunmasız bırakmıştır. Kriz ortamda borçlanma faizlerinin yüksekliği, borç sürdürülebilirliği konusunda ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. (Hondur, 2012: 30).

Portekiz, 2001 yılında Maastricht kriterlerinden bütçe açığı ve kamu borç stokuna ilişkin kuralları ihlal eden ilk Euro bölgesi ülkesi olmuştur. Portekiz ekonomisinde uzun zamandır yaşanmakta olan durgunluk, kamu maliyesinin iyileştirilmesini daha da zor hale getirmiştir. Kamu tahvillerinin getirilerinin yükselmesi ile yatırımcılar tarafından krize daha yakın ülke olmuştur. Portekiz'in yüksek kamu borç stoku, faiz sorunu ve mali disiplinsizliğin etkileriyle krizden ciddi biçimde etkilenmiştir (Bryson, 2011: 4).

İspanya, emlak ve inşaat sektöründeki çöküntünün ardından kapsamlı bir yapısal uyum reformunu uygulamaya koymuştur. Oldukça yüksek meblağlara ulaşan özel sektör borçları, hane halkı ve mali olmayan kuruluşlarda düşük kaldıraçlamayı teşvik etmiştir. Kriz başlamadan önce rekor seviyelerde seyreden işsizliğe ilişkin sıkıntılar hâlâ günümüzde devam etmektedir. Kamu maliyesi sürdürülebilir seviyelerden uzaklaşmıştır.

Avrupa Birliği'ne aday ülke konumundaki Türkiye de, küresel sistemin bir parçası ve Birlik ile yakın ekonomik ilişkileri nedeniyle küresel krizden etkilenmiştir.

Yunanistan'da uzun yıllar sürdürülen genişlemeci maliye politikaları, mali ve makroekonomik dengesizlikleri de beraberinde getirmiştir. Krizin Yunanistan'ı etkilemesinin nedeni, hem iç hem de dışsal sorunlarla ilişkilidir. Krizin arkasındaki içsel nedenler; yüksek kamu harcaması, zayıf kamu gelirleri, yapısal politikalardaki zayıflık ve uluslararası alandaki üretimde rekabet edememektir. Dışsal nedenler ise; dış yatırımların düşüklüğü, ülke içerisinde imalat sektöründe kullanmaya yetecek kadar

sermayenin olmayışı ve bunlara ilave olarak Avrupa Birliği'nin kural ve kıstaslarına adapte olmaya yönelik baskıları etkili olmuştur. Bunun yanında Yunanistan, Euro bölgesi üyesi olabilmek için 1997-2003 arası gerekli makroekonomik göstergeleri bildirirken gerçeklikten uzaklaşmıştır. (Durusoy ve Şamiloğlu, 2012: 90-91).

Türkiye ekonomisi, 2001 yılında Türkiye'nin yaşadığı likidite krizinden sonra, kriz yaratacak unsurlarından önemli ölçüde kurtulmaya çalışmış, 2003 ve 2007 yılları arasında ise en büyük ekonomik atılımını gerçekleştirebilmiş, kriz başlamadan önce 27 çeyrek kesintisiz büyümüştür. Bu dönemde IMF'den alınan destek, özelleştirmeye hız kazandırılması, yabancı sermayedeki artışın olumlu etkileri yaşanmış, aşırı değerli TL, enflasyonu dizginlemiştir. (Özatay, 2011)

Türkiye'de herhangi bir önlemin alınmaması, tüketicinin harcama kararlarını olumsuz etkilemiştir. Küresel krizin, ihracatımızın yüzde 50'sine yakın bir bölümünü oluşturan Avrupa Birliği bölgesinde daha fazla hissedilmesi, ihracat performansımızı olumsuz yönde etkilemiş ve ihracatımız,,2008 yılı Kasım ayından itibaren ciddi oranda düşmeye başlamıştır. Son yıllardaki büyüme performansına önemli katkı yapan ihracattaki bu düşüş, üretim ve istihdamı olumsuz etkilemiştir.

Birbirine en çok benzeyen ülkelerin yer aldığı C kümesi en yakın kümedir ve 1 birimlik mesafededir. Türkiye'nin içinde bulunduğu B kümesi 5 birimlik mesafede C kümesine dahil olmuştur. Kriz yılında Türkiye krizden en çok etkilenen PIIGS ülkelerinden İrlanda ile en çok benzeşen ülke konumundadır.

2008 Yılında yaşanan küresel kriz Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığı ve dış kaynaklara duyulan ihtiyaç nedeniyle ülke ekonomisini Maastricht kriterlerine yakınlaşması bakımından olumsuz etkilere sebep olmuş 2007 yılında en yakın kümede yer almasına karşın 2008 krizin etkileriyle en yakın kümeden uzaklaşmıştır.

5.5.5.3. 2009 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları

Tablo 17: 2009 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu.

	INF	INT	DEPT	BUDG
INF	1			
INT	,759**	1		
DEPT	-,264**	-,336	1	
BUDG	-,021	-,241	-,397*	1

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlı; ** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı.

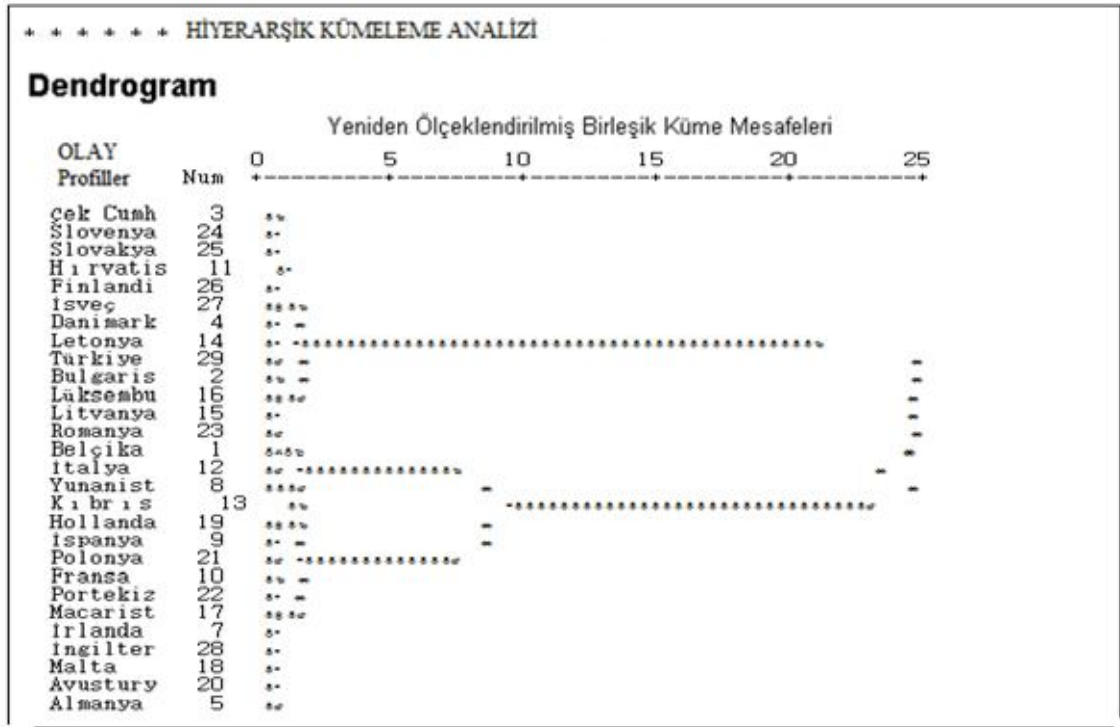
Enflasyon oranları ile uzun dönem faiz oranları arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki mevcuttur. Diğer değişkenler arasında ilişkinin yönü negatif olup zayıf ilişkiler mevcuttur.

Tablo 18: 2009 Yılı Aglomeratif Çizelge.

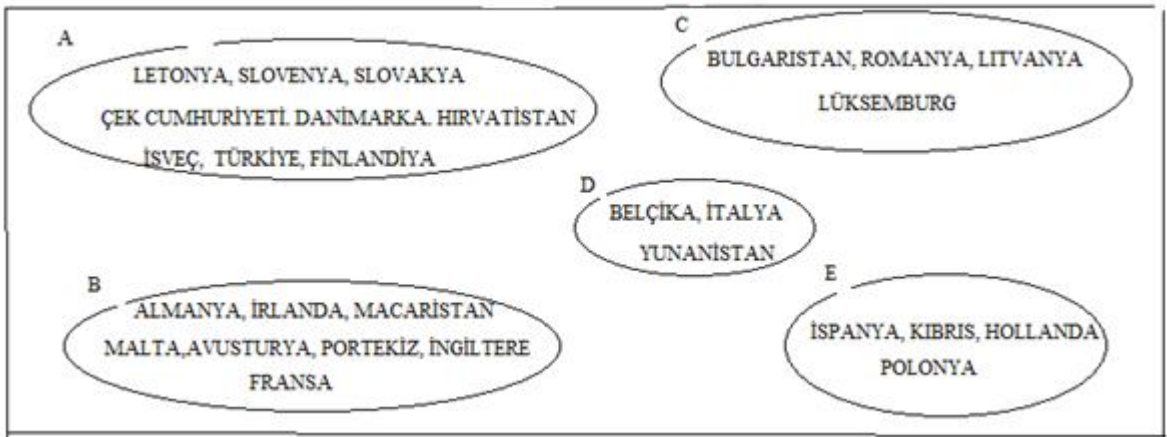
Sıra	Kümeler		Katsayı	Kümeler		Sıra
	Küme 1	Küme 1		Küme 1	Küme 1	
1	3	24	,456	0	0	3
2	26	27	2,646	0	0	5
3	3	25	5,529	1	0	7
4	13	19	9,033	0	0	17
5	4	26	13,809	0	2	18
6	18	20	18,694	0	0	13
7	3	11	30,864	3	0	18
8	10	22	45,291	0	0	14
9	2	16	59,771	0	0	21
10	7	28	75,414	0	0	19
11	9	21	97,809	0	0	17
12	15	23	124,402	0	0	21
13	5	18	155,544	0	6	19
14	10	17	200,265	8	0	22
15	14	29	246,034	0	0	20
16	1	12	302,659	0	0	23
17	9	13	368,911	11	4	24
18	3	4	486,869	7	5	20
19	5	7	605,188	13	10	22
20	3	14	743,415	18	15	25
21	2	15	969,042	9	12	25
22	5	10	1270,188	19	14	24
23	1	8	1889,237	16	0	26
24	5	9	2660,768	22	17	26
25	2	3	3606,617	21	20	27
26	1	5	8088,080	23	24	27
27	1	2	20828,611	26	25	0

2009 Yılı için belirlenen Kriterler doğrultusunda birbirine en çok benzeyen Ülkeler 3.Ülke Çek Cumhuriyeti ile 24.Ülke Slovenya'dır. İkinci olarak en çok benzeyen Ülkeler 26.Ülke Finlandiya ile 27. Ülke İsveç'tir. En uzak Ülkeler ise 1.Ülke Belçika ile 2.Ülke Bulgaristan'dır. Türkiye bu yılda Maastricht Kriterlerine yaklaşma açısından en fazla 14. Ülke Letonya ile benzeşmektedir.

Tablo 19: 2009 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendrogram.

Tablo 20: 2009 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.

2009 yılın da bir birine en çok benzeyen ülkeleri karşılaştırdığımızda Çek Cumhuriyeti için enflasyon oranları değişkeni değeri 0.6, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 4.84, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkeni değeri 34.6 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise -5.8'dir. Slovenya için ise enflasyon oranları değişkeni değeri 0.9, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 4.38, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkenin değeri 35.2 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise -6.3'tür.

Türkiye de Küresel kriz, enflasyonla mücadelede olumlu katkıda bulunmuştur. Türkiye’de krizle beraber iç talepteki daralmanın yanı sıra dış talepteki daralma uluslararası temel mal faktörleri fiyatlarındaki hızlı daralma, enflasyon oranının düşüş eğilimine girmesine katkı sağlamıştır.

Birbirini en çok benzeyen iki ülkenin yer aldığı A kümesi en yakın küme olup 1 birimlik uzaklıktadır. Türkiye 2009 yılında kriz sonrası en yakın küme de yer almıştır. Türkiye 2009 yılında en yakın olduğu ülke Letonya’dır. Türk Cumhurbaşkanının Nisan 2013 yılında belirttiği Türkiye’nin Letonya’yla birlikte krizden en az etkilenen ülke olduğu yönündeki açıklamaları kriz dönemi için tartışılmalıyken kriz sonrası yılda bu ülkelerin birbirlerine Maastricht yaklaşma kriterleri doğrultusunda yakınlığı bir gerçektir.

5.5.5.4. 2010 Yılına Ait Hiyerarşik Kümeleme Analizi Sonuçları

Tablo 21: 2010 Yılı Tüm Değişkenler için Pearson Kolerasyonu

	INF	INT	DEPT	BUDG
INF	1			
INT	,295	1		
DEPT	-,061	,065	1	
BUDG	,375*	-,260	-,413*	1

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlı; ** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı.

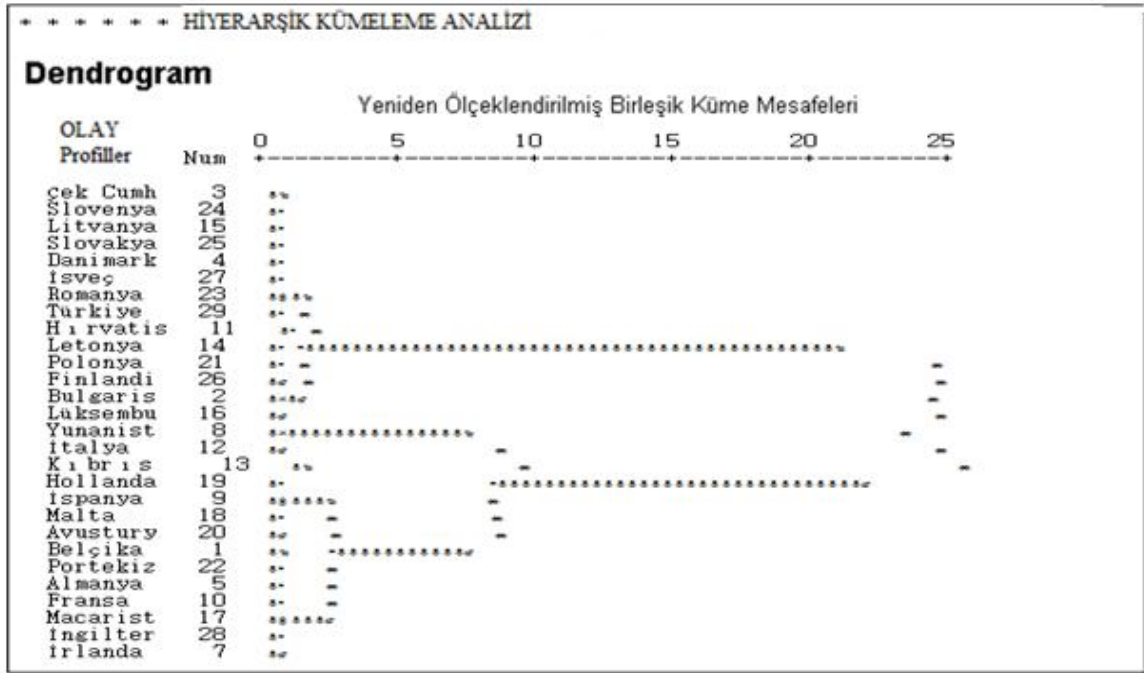
Enflasyon oranları ile uzun dönem faiz oranları arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki mevcuttur. Diğer değişkenler arasında ilişkinin yönü negatif olup zayıf ilişkiler mevcuttur.

Tablo 22: 2010 Yılı Aglomeratif Çizelge

Sıra	Kümeler		Katsayı	Kümeler		Sıra
	Küme 1	Küme 2		Küme 1	Küme 2	
1	3	24	1,621	0	0	2
2	3	15	5,522	1	0	5
3	13	19	10,488	0	0	9
4	5	10	16,695	0	0	11
5	3	25	25,578	2	0	15
6	4	27	34,989	0	0	15
7	2	16	47,131	0	0	24
8	11	14	59,548	0	0	18
9	9	13	72,916	0	3	17
10	18	20	89,046	0	0	17
11	5	17	110,960	4	0	13
12	1	22	133,297	0	0	20
13	5	28	168,626	11	0	20
14	21	26	206,762	0	0	18
15	3	4	253,886	5	6	19
16	23	29	305,806	0	0	19
17	9	18	380,415	9	10	25
18	11	21	456,169	8	14	21
19	3	23	561,385	15	16	21
20	1	5	787,139	12	13	22
21	3	11	1061,940	19	18	24
22	1	7	1595,736	20	0	25
23	8	12	2154,157	0	0	26
24	2	3	3151,405	7	21	27
25	1	9	4596,094	22	17	26
26	1	8	9668,335	25	23	27
27	1	2	25390,100	26	24	0

2009 Yılı için belirlenen Kriteler doğrultusunda birbirine en çok benzeyen ülkeler 3.Ülke Çek Cumhuriyeti ile 24.Ülke Slovenya'dır. İkinci olarak en çok benzeyen ülkeler 3.Ülke Çek Cumhuriyeti ile 15. Ülke Litvanya'dır. En uzak ülkeler ise 1.ülke Belçika ile 2.ülke Bulgaristan'dır. Türkiye 2010 yılın da en fazla 23.Ülke Romanya ile benzeşmektedir.

Tablo 23: 2010 Yılı Hiyerarşik Kümeler Dendogramı.

Tablo 24: 2010 Yılı Hiyerarşik Kümeleme Analizine Göre Oluşan Kümeler.

2010 yılın da bir birine en çok benzeyen ülkeleri karşılaştırdığımızda Çek Cumhuriyeti için enflasyon oranları değişkeni değeri 1.2, uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 3.88, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkeni değeri 38.4 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise -4.7'dir. Slovenya için ise enflasyon oranları değişkeni değeri 2.1, , uzun dönem faiz oranları değişkeni değeri 3.87, kamu borç stoklarının GSYH'ye oranı değişkeni değeri 38.7 ve bütçe açıklarının GSYH'ye oranını değişkenin değeri ise -5.9'dur.

Türkiye 2010 yılında B kümesinde yer almıştır ki bu küme 2010 yılında en yakın kümeyi oluşturan ülkelerin yer aldığı bir kümedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmada kümeleme analizi ile 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin, AB'ye üye olan 28 ülkenin ve Türkiye'nin ne ölçüde Maastricht kriterleri yakınlığı saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin, Ekonomik ve Parasal birliğe geçiş için sağlanması gerekli ekonomik kriterler bakımından diğer Avrupa birliği ülkeleriyle kıyaslanmasına da yardımcı olmuştur.

Yapılan değerlendirme de her değişken ayrı ayrı ele alındığında Maastricht Yakınlaşma Kriterleri'nden bütçe ve kamu borcu kriterlerinde, Türkiye pek çok AB üyesi ülkeye ve EPB (Ekonomik ve Parasal Birlik) ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmaktadır. Enflasyon ve faiz kriterleri ise halen AB üyelerine göre yüksek bir bantta seyretmektedir.

Maastricht Yakınlaşma Kriterlerince belirlenen değişkenlerin tümünün analize dâhil edildiğinde 5 küme oluşturulmasına karar verilmiştir. 2007 yılında oluşturulan A kümesinde Türkiye, Finlandiya, İsveç, İngiltere, Polonya, Hollanda, İspanyayı kapsamaktadır. Bu ülkelerin oluşturduğu A kümesi Maastricht Kriterleri açısından en yakın kümeyi oluşturmaktadır. Ancak 2008 yılına geldiğimizde bu yakın küme de yer alan Türkiye, İngiltere, Polonya ve İspanyayla birlikte İrlanda ve Kıbrıs'la birleşerek yeni bir küme oluşturmıştır. Oluşturulan bu küme 2007 yılına da oluşmuş kümeye göre 5 birimlik uzaklıkta oluşturulmuştur. İsveç en yakın küme de kalma özelliğini sürdürmüştür. İsveç in krizden ciddi anlamda etkilememiş ancak bu kriz Türkiye'yi etkilemiş ve Türkiye'yi Maastricht yakınlaşma Kriterlerinden uzaklaştırmıştır.

2009 yılına gelindiğinde de Türkiye krizin patlak verdiği yıl olan 2008 yılına göre diğer Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik değişikliklerin etkisiyle Maastricht kriterlerine yakınlaşmış ve 2007 yılında olduğu gibi en yakın kümede yer almıştır.

2010 yılında Türkiye Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Hırvatistan, Slovakya, Finlandiya İsveç, Polonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovenya ile aynı küme de yer alıp yer aldıkları küme en yakın kümeyi oluşturmaktadır. Bu yılda dikkat çeken bir diğer küme 2009 yılın da Belçika, İtalya, Yunanistan'ın oluşturduğu küme de 2010 yılına gelindiğinde sadece İtalya ve Yunanistan'ın kalması olmuştur zira bu ülkeler 2008 küresel krizden en çok etkilenen Avrupa ülkelerindendir.

Yapılan analiz ortaya koymuştu ki Türkiye’de yaşanan 2001 krizi ülkeyi risklere dayanıklı hale getirmiş ve küresel krize karşı daha dayanıklı olmasını sağlamıştır. Bu da gösteriyor ki yaşanan krizler büyük krizlere karşı direnç sağlamaktadır ki 2008 küresel ekonomik krizde Türkiye 2001 Yılında yaşanan kriz neticesinde alınmış tedbirlerin yararını görmüştür. Aynı zamanda elde edilen bulgular daha önce Berberoğlu (2011) ve Akçay (2008) tarafından yapılan benzer çalışmaları destekler nitelikte sonuçlanmıştır. Bu açıdan şunu söyleyebiliriz ki Türkiye’nin 2001 yılından sonra yakaladığı ekonomik ivme Türkiye’yi AB ye yakınlaştırmıştır.

Türkiye Maastricht Kriterleri açısından Avrupa Birliği lkeleriyle kıyaslandığında ise gerek kriz öncesi ve gerek kriz sonrası çoğu AB ülkesine göre daha iyi konumdadır Ancak kriz ve sonrası dönem de AB lkelerinde yaşanan ekonomik kriz Maastricht kriterlerin de belirlenen referans değerleri yükseltmiş ve Türkiye’yi bu kriterlere yaklaştırmıştır. Dolayısıyla 2008 küresel krizinden etkilenmesine karşı diğer Avrupalı ülkelerden daha fazla göstermiş olduğu direnç, AB yeliği yolunda önemli bir adım oluşturmuştur. Gelecek açısından AB’nin Türkiye’nin Tam yeliği konusunda bu durumu dikkate alması, hem AB, hem de Türkiye lehine yararlı sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca Türkiye’nin EPB’ye ilişkin kriterleri gerçekleştirmesi halinde makroekonomik verilerin iyileştirilmesi açısından da yarar sağlayacağından bunun AB yeliği olmasa bile ülke ekonomisine yararı olacağı yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Aka, B ve Gürsoy, B (2012).’’ An Evaluation of Turkey’s Aim for Full European Union Membership in Light of the Maastricht Criteria’’. Web: <http://mibes.teilar.gr/proceedings/2012/oral/Aka-Gursoy.pdf> Adresinden 4 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Akça, A. (2010). *AB ve Türkiye’nin Mukayeseli Analizi: Makroekonomik Yakınsama ve Ticaret Benzerliği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA.
- Akçay, B. (2008). ‘‘Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye’’. *Maliye Dergisi*, Sayı:155, Temmuz Aralık 2008, ss.11–38.
- Alantar, D. (2014). ‘‘Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme.’’ Web:<http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/> adresinden 3 Mart 2014 Tarihinde alınmıştır.
- Apak, S ve Yılmaz, G (2009). ‘‘Türkiye’de Kriz Döneminde Açıklanan Önlem Paketleri’’. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:43
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.(2011). ‘‘ Avrupa Birliği’nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler’’. Mayıs 2011 ANKARA Web: http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf adresinden 20 Mart 2014 Tarihinde alınmıştır.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2014) ‘‘Katılım Müzakereleri’’ Web: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37> Adresinden 20 Mart 2014 Tarihinde alınmıştır.
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi - Eurostat Web: www.europa.eu.int/comm/eurostat 25 Şubat 2014 Tarihinde alınmıştır.
- Bahar, S ve Pehlivan N.(2014). ‘‘Finansal Krizlerin Bulaşıcılığı: 2008 Global Krizinin Türkiye’ye Bulaşma Kanalları ve Etkileri’’. Web: <http://www.kirklareli.edu.tr/download/files/18676600/12-04.pdf> Adresinden 21 Mart 2014 Tarihinde alınmıştır.

- Bayraktutan, Y ve Bayraktar, Y. (2004). “Yakınlaşma Kriterleri Çerçevesinde AB Genişlemesi ve Türkiye”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 8 ss.1-17
- Berberoğlu, B.(2011). “2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 11. Sayı:1 ss.105-130
- Bryson, Jay H. (2011). “European Debt Crisis: What’s Next”. Wells Fargo Securities Economics Group Special Commentary, 4 January, 2011
- Çakmak, Z., Uzgören, N. ve Keçek, G.(2005). “Kümeleme Analizi Tekniğiyle İllerin Kültürel Yapılarına Göre Sınıflandırılması ve Değişimlerinin İncelenmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 12, ss.15-36
- Dağgeçen, A. Can (2012) *Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Gelişmekte Olan Ülke Döviz Kurları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, ANKARA.
- Dalğar, H. Kalkan, A ve Kalkan, Y (2012).”Ekonomik Krizlerin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşletmelerin Finansal Yapılarına Etkileri: İngiltere-Türkiye Karşılaştırması”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 17, Sayı:3, ss.75-98
- Dilekli, S. ve Yeşilkaya, K (2002). “Maastricht Kriterleri”. Devlet Planlama Teşkilatı. Aralık 2002
- Durusoy, S. ve Şamiloğlu, Ö. (2012).” AB’nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan’ın Ekonomik Krizi Dinecek Mi?”. *Alternatif Politika*, Cilt 4, Sayı: 1, Şubat 2012, ss: 84-128.
- Eğilmez, M.(2012). ”Euro Krizin Nedeni”. Web: <http://www.mahfiegilmez.com/2012/06/euro-krizinin-nedeni.html>
Adresinden 2 Mart 2014 Tarihinden Alınmıştır.
- Eren, A. (2003). “Avrupa Birliği Süreci ve Bu Süreçte Türkiye’nin Konumu”. *İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 1-2

- Ertuğrul, C. İpek, E. ve Çolak, O. (2010).’’ Küresel Mali Krizin Türkiye’ye Etkileri’’. *Balıkesir Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* Sayı: 13, ss.59-72
- Esen, B. (2012). *Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler İle Türkiye’nin Ekonomik Özelliklerinin İstatiksel Yöntemlerle İncelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ADANA.
- Ekonomi Bakanlığı. Web: <http://www.ekonomi.gov.tr/avrupabirligi/index.cfm?sayfa> Adresinden 12 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Işık, N. ve Duman, E. (2012). “ 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri’’. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Bahar 2012, Cilt 2, Sayı:1, ss.73-101
- İpek, E ve Biniş, M(2010).’’ Küresel Krizin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi’’. *Akademik Fener Dergisi*. Sayı:14, ss.15-26
- İstanbul Ticaret Odası (2014) ” Ab İle Müzakere Süreci (Genel Bilgi)’’ Web: <http://www.ito.org.tr/AB-Belgeler/y04.02.04.07.02.pdf> Adresinden 12 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. “Avrupa Birliği Genişleme Süreci’’. Web:<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abgenisleme&baslik=AB%20Geni%FEleme> adresinden 14 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. “Ab Müktesebatı. “Web: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/d31707fa.pdf> Adresinden 20 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Kalaycı, İ. (2008). *Avrupalı Türkiye Ekseninde Orta Doğu’nun Ekonomik Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım
- Kamu Denetleyiciliği Kurumu. <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf> Erişim adresinden 21 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Keziban, C ve Cebeci, Z. (2012). “Bazı Bitki Uçucu Yağlarının İn Vitro Gerçek Sindirilebilirlik, Bakteri ve Protozoa Sayısına Etkileri Bakımından

- Hiyerarşik Kümeleme Yöntemleriyle Sınıflandırılması''. *Çukurova Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*. Cilt 28, Sayı 3
- Kibritçioğlu, A (2001). "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001". *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 41, Ankara, ss.174-182.
- Kibritçioğlu, A(2010). "Küresel Finans Krizinin Türkiye'ye Etkileri". Munich Personal RePEc Archive. MPRA Paper No. 29470, posted 11. March 2011
- Köse, İ (2001). *Tarihsel Süreçte Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Stratejilerinin Dinamiği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TRABZON.
- Kutlu H. Ali ve Demirci N. Savaş.(2011). "Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum". *Muhasebe Finansman Dergisi* Web: <http://abs.kafkas.edu.tr/upload/380/mufad.pdf> Adresinden 7 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Maliye Bakanlığı. Web: www.maliye.gov.tr Adresinden 20 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Morgil, O (2003). "Türkiye-Avrupa Birliği Ekonomik İlişkileri" *Galatasaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, ss.103-116
- Kutay, M (2010). "Küresel Finansal Krizin Türk Ekonomisine Etkileri: Türkiye'nin Kalkınması Önünde Engel mi, Fırsat mı?" . *USAK AB Araştırmaları Merkezi Yayınları*, Sayı. 4, ss. 57-64
- Oğuz, A ve Pehlivan G. Güreşçi.(2012). "2008 Küresel Kriz Sürecinde Avrupa Birliği, Birlik Olabildi mi?"3. UEK-TEK, ÇEŞME, Kasım 2012, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Öksüzler, O ve Teyyare (2010). "Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye'de Alınan Önlem Paketlerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri". *Akademik Fener dergisi*. Sayı 14. Web:http://www.bjmer.net/Makaleler/147225018_139-150%20oktay-erdogan.PDF Adresinden 26 Şubat 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Özbek, O.(2009). "Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri ve Geleceği". İzmir Ticaret Odası ARGE Bülteni 2009 Aralık.

- Özer, M. Akif. (2008) “ Avrupa Birliği Tam Üyelik Yolunda Türkiye.” *Sayıştay Dergisi* Sayı:69 Nisan-Haziran 2008 ss.49-72.
- Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010) “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2010, Cilt 15, Sayı:1 ss.377-397
- Öztürk, M ve Aras O. Nuri.(2011). Euro ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 2, ss.151
- Seydioğlu, H. (1997). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Geliştirilmiş 16. baskı. İstanbul Güzem-Can Yayınları.
- Turgan, E. (2013).” 2008 Krizinin Avrupa Birliği Ülkelerine Etkisi Ve Krizleri Önlemeye Yönelik Geliştirilen Mekanizmalar”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 13. Sayı 1. ss:219-255
- Ünal, A. ve Kaya, H. (2009) .” Küresel Kriz ve Türkiye”. *Ekonomik Politika ve Araştırma Merkezi*, Şubat 2009, İstanbul Web: http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090317164507.pdf adresinden 1 Mart 2014 Tarihinde Alınmıştır.
- Yalçın, N. (2013) . *Kümeleme Analizi ve Uygulaması*. Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, ELAZIĞ
- Yaylalı, M. Oktay, E. ve Akan, Y. (2006).”Kişi Başına Düşen GSYH Değerlerine Göre Türkiye’deki Coğrafi Bölgelerin ve GSYH’yi oluşturan sektörlerin Kümelenmesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 8, Sayı :2, ss.312-334
- Yeldan, E.(2009) “Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı 1
- Yılmaz, E. Binhan. (2013).” Küresel Krizin PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) Ülkeleri ile Türkiye’nin Makroekonomik Değişkenlerine Yansımaları. Ankara Sanayi Odası Yayın Organı”. Kasım / Aralık 2013

- Yılmaz, Ö ve Kaya, V (2005).''Genişleme Sürecindeki Avrupa Birliği: Ekonomik Performansa Dayalı Kümeleme Analizi'' *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 5, Sayı:1.
- Yiğit, D (2006).*Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, DİYARBAKIR.

ÖZGEÇMİŞ

İletişim

Adres: Çarşı MH. Boğaz SK. No:28/2 Merkez /Elazığ
 Tel: (+90.424) 2189372
 Cep: (+90.535) 5164962
 e-mail: boss_yunus@hotmail.com

Kişisel

Doğum Tarihi: 5 Mayıs 1984
 Doğum Yeri: Elazığ / Türkiye

Eğitim:

2012 Eylül–**Yüksek Lisans,**
 İnönü Üniversitesi,
 Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
 Eylül 2006 – Haziran 2011 **Lisans,**
 Çukurova Üniversitesi,
 Ekonometri Bölümü

Yabancı Diller:

Derece

İngilizce : İyi
 Almanca : Orta

İş Tecrübesi : 2012 - 2012 Servis Görevlisi

Ziraat Bankası